520017A

A·x·p

By D. W. Triller

25
6 50.

# HIPPOCRATES
## ATHEISMI FALSO ACCVSATVS

CONTRA

*VIRVM AMPL.*

D. NICOL. HIERON. GVNDLINGIVM,

P. P. HALENS.

---

AVCTORE D. W. T. D.

---

Terentius Phormione:

*Nihil eſt,*
*Quin male narrando poſſit deprauarier.*

---

RVDOLSTADII,
Litteris URBANIANIS, MDCCXIX.

WELLCOME HISTORICAL MEDICAL LIBRARY

VIRO

*Summme Reuerendo atque illuſtri*

# JO. ALBERTO FABRICIO,

S. Theol. D. & P. P. Hamb.

AVCTOR.

QUae diu intra priuatos delituit parietes, nunc demum in lucem prodit *opella haec Anti-Gundlingiana.* TIBI eam inſcribere, ex eo iam, quo illam compoſui, tempore, animus fuit. Feci duplici de cauſſa, vna communi; altera ſingulari. Communis eſt, quia TV hodie ſolus es in Germania (citra adulationem loquor) humaniorum & graecarum inprimis litterarum praeſes & ſtator; quales olim in eadem Philippus Melanchthon & Joachimus Camerarius Viri memoriae numquam interiturae. Ad Te ſolum par eſt, vt referatur, quidquid in amoeno hoc ſtudiorum genere aut ſuſcipitur, aut tentatur, ceu ad aequiſſimum iudicem & digniſſimum arbitrum. Singularis autem eſt, ipſum illud ſolidiſſimum iudicium, quod de Cl. Gundlingii ſcripto tuliſti in *Bibliotheca Graeca*, immen-

ſae frugis & ſtupendae eruditionis opere. Hoc enim permotus illud cum cura legere coepi, ſcripſi contra illud, perrexi, perfeci tandem. Jure igitur TIBI hic reddo, quod monitu TVO & iuſſu effectum eſt. Tutare leuem hanc Exercitationem contra ſiniſtra, quae praeuideo, maleuolorum cenſorum iudicia, & vitilitigatorum cenſuras; & ſi qua offendis, quae TIBImet ipſi minus probentur, pro virtute TIBI propria, i. e. humanitate, aut tege, aut mone: Tam cito certe non monueris errantem, quam cito ego monentem ſequar. Vale VIR SVMME, in orbis commodum, Vrbis Tuae decus, & muſarum graecarum hodie nimis proh dolor! faſtiditarum ſingulare praeſidium, mihique illum fauorem, quem per humaniſſimas litteras mihi declaraſti, aeternum ſerua. Scripſi Lipſiae cIↄIↄCCXVIII. die Nov. vltimo.

# INTRODVCTIO.

HIPPOCRATES, quem omnia iure ſaecula laudarunt, & ſi qua ſint futura, laudabunt; hactenus breviloquii tantum & obſcuritatis cuiusdam (quo iure, alibi erit diſpiciendum) fuit a quibusdam accuſatus: nunc vero, decennium eſt, & quod excurrit, Atheiſmi, pudet dicere, accuſari quoque coepit. Idque vnius, quod mireris LECTOR, Viri eruditi auſu, aut luſu potius atque *Otio* factum eſt. Rem Tibi omnem pandam: Edidit Vir amplisſimus *Nicol. Hieronymus Gundlingius Otia*, ſiue Exercitationes quasdam philoſophici, hiſtorici & mixti argumenti, quarum *Part. II. Cap. III.* inſcriptum eſt HIPPOCRATES Ἄθεος. Ibi omnes ingenii, quotquot habet, intendit neruos, vt probet, optimum & pientisſimum ſenem pesſima illa Atheiſmi peſte fuiſſe contaminatum. Hocque tanta ſui egit cum fiducia, vt ita ſcribere nullus prorſum veritus ſit: *Hippocrates Atheis adſcriptus eſt paganus, et iam diu fato ſuo functus, ita vt mihi perſuadere haud poſſim, futurum quempiam, qui mihi grandem ea de re ſcribat dicam, aut vnum ex eius poſteris, qui*

*me in ius rapiat &c.* Quantulum autem hoc argumentum ponderis habeat, in aprico eſſe arbitror. Nam eſto, Hippocratem fuiſſe paganum, eſto, eum diu iam ad plures abiſſe: an exinde quaeſo ſequatur, eum pro lubitu eſſe traducendum, eiusque famae tam indelebilem notam eſſe inurendam? quaſi vero mortuo leoni ſit inſultandum, & Hercules vel poſt fata Hercules non maneat! Et licet *nec de Graeciae ſalute, aut Apoſtoli fama*, vt alibi μυκτηρίζων loquitur Cl. Gundlingius, *diſceptetur:* ſermo tamen eſt de homine ciuiliter, vt ſic dicam, bono, immo de vniverſo humano genere, quid enim ſanitate pretioſius? optime merito, quem citra rationem laedere, nec fas ſinit, nec ius permittit. Equidem concedo, vt poſtulat Vir Cl. quadamtenus, non exiſtenti nullam inferri poſſe iniuriam: Nam quod numquam extitit, numquam affici potuit; at illud aegre huc quadrat. Etſi enim non amplius exiſtit Hippocrates, extitit tamen aliquando, & fama fuit ſuper aethera notus. Poteſt igitur omnino ipſius famae, quae adhuc ſuperat, & per tot illuſtrium virorum ſuffragia & teſtimonia, nouas indies adquirit alas, per deteſtandam Atheiſmi im-

imputationem, labes virulenta adfricari, adeo, vt illi, qui hactenus Hippocratis obſcuritatem ſuae ſomnolentiae ceu peripetaſma obtenderunt, nunc in Atheiſmo ipſi imputato, eiusdem ſimul inueniant tutamentum. Nam certe per Cl. Gundlingium, illi impoſterum laudem merebuntur maximam, qui ſe religioſa ſcilicet mente, ab Hippocratis lectione penitus abſtinebunt; quam tamen vt ſaluberrimam & optimae frugis pleniſſimam, omnibus & Medicis, & Philoſophis ceterisque doctis, ſedulo potius commendare addecebat: Eſt enim Hippocrates vere ille,

*Qui genus humanum ingenio ſuperauit, & omnis*
*Praeſtinxit, ſtellas exortus vti aetherius ſol,*
*Quique per artem,*
*Fluctibus e tantis vitam tantisque tenebris,*
*In tam tranquillo, & tam clara luce locauit.*

Hoc igitur ſpiſſum praeiudicii glaucoma vt iis abſtergerem, qui

*Omnia magis admirantur, amantque*
*Inuerſis quae ſub verbis latitantia cernunt,*
*Veraque conſtituunt, quae belle tangere poſſunt*
*Aureis, & lepido quae ſunt fucata ſonore.*

Vtque veritati, cui vnice milito, ſuus conſtaret honos; Hippocratem *praeſenti Exercitatione* defendere, & ex *decennali*, vt ſic loquar, *Atheïſmo* manu non leuibus, vt ſpero, argumentis armata, eripere, operae viſum fuit pretium,

*Ne eum circumuentum inique iniqui irrideant.*

De eruditis enim & emunctae naris hominibus, certus ſum atque ſecurus, neminem eſſe, fuiſſe, aut fore, qui nouae huic & infirmae Cl. Gundl. opinioni aut ſuffragatur, aut ſuffragatus ſit, aut ſuffragabitur: quum quotquot illius fecerunt mentionem, eam non tantum non adprobarint, ſed & adeo cum cenſura dimiſerint. Celeb. Fabricius *Bibl. Graeca L. II. c. XXIV. p. 843.* Cl. Gundlingii argumenta vocat *minime certa atque euidentia, qualia in tam graui criminatione merito deſiderentur.* Summe Reverendus Buddeus *Hippocrati ſine ſufficienti ratione Atheiſmum a Cl. Viro fuiſſe obiectum* pronunciat, *Tract. de Atheiſm. Cap. 1. §. XX. p. 77.* adde omnino *Not. p. 84.* Haec magni illi Duum-Viri, breuiter quidem, ſed ſolide & vere. Qui Cl. Gundlingio data opera contradixiſſet, eiusque argumenta trutinaſſet, aut trutinare voluiſſet, praeter Cl.

Goe-

Goelickeum, noui certe neminem. Is enim Halae e cathedra publice contra ipſum declamauit, illamque declamationem mox publici quoque iuris fecit. Sed quid ibi praeſtiterit Cl. Goelickeus, ex reſponſione Cl. Gundlingi *Bibl. Nou. Halenſ. Part. XXIX.* inſerta, iam experiemur: *E tota*, ait ibi Cl. Vir, *quam publice Goelickeus recitauit, oratione luculenter elucet, eum diſſentire quidem a me, non autem ſoluiſſe dubia, vel declinaſſe exceptiones, quas plena manu in medium attuli.* Non penitus, vt fatear verum, errauit hic Cl. Gundlingius: Nam praeter generalia quaedam vix quidquam illa Apologia tractat, vt taceam eum eodem, ac Gundlingius, modo, erroneam circa *nomen Naturae* Hippocrati opinionem adſcripſiſſe, de qua in hoc ipſo opuſculo plura. Dicet quidem hic, credo, Cl. Goelickeus: Oratio eſt, quae vt omnia accurate & verboſe perſequerer, non permiſit: Sed, ſi licet, reſpondeo, defenſionem pro priſco quodam Auctore, vbi ipſa illius verba & loca controuerſa ſunt allegandа, eorundemque verus ac genuinus ſenſus eſt eruendus, resque philoſophice tractanda eſt, anguſtis & circumſcriptis oratiunculae limitibus, vbi & auditorum,

 tem-

temporisque & ſermonis nitoris vtique ratio eſt habenda, commode includi vix poſſe. Non autem erat, quod ea propter triumphum caneret atque intumeſceret Cl. Gundlingius, illas enim, quas plena manu in medium attulit exceptiones, plena quoque manu, ſi cum illo gloriari liceat, e medio ſuſtuli.

Triennium quidem fere iam eſt, ex quo hanc defenſionem conſcripſi, & hinc quaedam, quae tum admodum adoleſcens, vel ſuperflua, non diffiteor, addidi, vel peregrina, vt videbuntur, admiſcui, iam reſcindere potuisſem, vel expungere. Sed neutrum volui, quia & illa cum fructu quodam legi poſſe augurabar.

Ceterum Cl. Gundlingius haud aegre, ſpero, feret, quod contra ipſum ſcripſi: vſus enim eadem ſum libertate in excuſando, qua ipſe in accuſando Hippocrate; accedit, quod ipſe Vir Cl. illud non improbauit, ſed conceſſit potius, quin & inuitauit, ſi quispiam rationibus in contrarium inſtructus modeſte accederet: quod quanta cum cura a me fuerit obſeruatum, in ipſo meo opuſculo ſatis liquebit.

Haec quae praemitterentur, quaeque LECTOR ſcires, viſa ſunt. Nunc

*Quod ſupereſt, vacuas aureis mihi, -- & TE*
*Semotum a curis adhibe veram ad rationem,*
*Nec mea dona TIBI ſtudio diſpoſta fideli,*
*Intellecta prius quam ſint, contemta relinquas.*

§. I. Quod

## §. I.

QUod primo ad *nomen Athei* attinet, adſerit Cl. Gundlingius, recenſitis prius variis huius nominis ſignificationibus, ſe per Atheum illum potiſſimum intelligere, qui negat, DEVM hoc vniuerſum condidiſſe, quod Epicurus feciſſe dicitur: porro, qui DEVM & mundum ſeu materiam confundit, vt accuſatur Spinoza. Sed hanc definitionem ad *Naturaliſtam*, vt loquuntur, Atheo quidem adfinem, potius pertinere, nemo eſt qui non perſpiciat. Tantum autem abeſt, vt illorum agam cauſſam, vt potius dicam, priorem ingenio ſuo abuſum, poſteriorem vero eodem haud *infoecundo quidem*, vt ſumme rever. Buddeus loquitur, malitioſe vſum & per ſuas demonſtrationes geometricas ſeductum, cauſſam efficientem confudiſſe cum cauſſa materiali, & immateriale miſcuiſſe cum materiali, non cogitantem illud Salluſtii, Πόθεν ἡ τάξις τῷ κόσμῳ, εἴπερ μηδὲν ἦν τὸ τάττον; Aliam ergo Athei definitionem ſeu conceptum luber

bet ſuggerere breuem quidem ſed verum, niſi fallor, & iuſtum. Scilicet dixerunt Stoici, teſte Diogene Laërtio, Zenone. διττὸν εἶναι τὸν ἄθεον, τόντε ἐναντίως τῷ Θείῳ λεγόμενον, καὶ τὸν ἐξȣθενητικὸν τȣ̃ Θείȣ, *duplicem eſſe Atheum, tum eum, qui contrarius dicatur Deo, tum eum, qui Deum prorſus habeat pro nihilo*; non, *qui adſpernetur*, vt male τὸν ἐξȣθενητικὸν expreſſere in Stephani Editione: illud enim ex hac quidem verſione, idem fere eſſet ac praecedens ἐναντίως τῷ Θείῳ λεγόμενον. Nunc ad ipſa verba: priora apta ſatis ac ſufficientia ad exprimendam de Atheo ideam contendimus. Eſt itaque Atheus ὁ ἐνάντιος τῷ Θείῳ, ſeu quod idem, τῷ Θεῷ, qui DEO contrariatur, h. e. qui ipſius ſapientiam, potentiam, veritatem, iuſtitiam, prouidentiam, & quae ſunt *attributa*, vt Theologi loquuntur, alia, non omnia negat quidem prorſus; ſed minora tantum ac inferiora putat, ac re ſunt vera, & ita διὰ τὸ φαύλȣς καὶ μηδὲν ἡμῶν βελτίȣς ἡγεῖσθαι τὴν φύσιν εἶναι τȣ̀ς Θεȣ̀ς, vt apud Porphyrium legitur: *Lib. II. περὶ Ἀποχ.* Ex quo contemtu, ſeu minori, ac par erat, DEI aeſtimatione, peſſima deinceps ac horrenda oriuntur vitia, ἀσωτία, effrenis libido, οἰνοφλυγίαι, κῶμοι σαπροὶ, ſeu ut ap. Euripidem eſt σαθροὶ λόγοι, ἐπιορκίαι & alia huiuſcemodi centena,

centena, quorum multa recenſent St. Petrus & Paullus. Quod ad poſteriora verba, ea potius ad brutum, quam hominem pertinent, vti & loquuntur Viri maximi Grotius, Bentleius, Buddeus, qui enim DEVM eſſe plane negat, ille non eſt Atheus, ſed inſanus & omnibus orbus ſenſibus, nec hominis nomine, vt dixi, dignus. Hinc & talis Hieropſalti dicitur נבל h. e. vt LXX. ſenes optime reddunt, ἄφρων, inſipiens, ſtultus. Vt enim hic nihil dicam de lege illa mortalium pectori inſcripta, ſeu ἐμφύτω γνώσεως Θεȣ idea & obſcuris poſt lapſum lineis, a multis quippe priſcis aeque ac recentioribus in dubium vocatis, certis tamen ceteroquin, vt ſolide demonſtrauit Summe Rev. Buddeus: certe cuilibet, qui non prorſus obbrutuit, ex mira hac concinnaque huius vniuerſi ſtructura, ex ſignis coeleſtibus, tum duobus illis magnis; tum ceteris innumerabilibus paruis; breuibus: ex rebus creatis omnibus innoteſcet, non eſſe hominis de mortali ſemine nati, haec omnia produxiſſe, eaque tam diu, ordine non interrupto, conſervaſſe ac gubernaſſe, & adhuc gubernare. Hoc eſt, quod & Paullus vult, quum dicit: τὸ γνωςὸν τȣ Θεȣ paganis fuiſſe

*1. Ep. c. IV. adde Rom. I, 29. ſqq.*

*Pſ. XIV. & LIII.*

*De Ath. C. V. §. I. Not.*

*Rom. I, 19.*

fuiſſe φανερὸν nempe ἀπὸ κτίσεως κόσμȣ; quicum conferri poterit, quod Plutarchus in hanc rem diſſeruit libro *de Philoſophorum placitis I. cap. VI.* πόθεν ἔννοιαν ἔχον Θεȣ̃ ἄνθρωποι, vbi diſerte exponit, quod τὸ κάλλος τȣ̃ κόσμȣ, cum ſole, luna, aſtris &c. homines impulerit, vt crederent DEVM eſſe; cui & aſſentitur Auctor libri περὶ φιλοσόφȣ ἱςορίας vulgo Galenus creditus, vbi §. eſt: πόθεν ἔχομεν ἔννοιαν θεῶν; ad quod ita reſpondetur: Ἔχομὲν ἔννοιαν τȣ́τȣ (Θεȣ̃) ἐκ τȣ̃ κάλλȣς καὶ μεγέθȣς τῶν ὁρωμένων αὐτȣ̃ δημιȣργιμάτων. ȣ̓δὲν γὰρ τῶν καλῶν εἰκῆ γεγένηται, ἀλλ' ὑπὸ δημιȣργȣ̃ σοφȣ̃, κ.τ.λ. Hinc & Maximus Tyrius ſcribit: τὸ βαρβαρικὸν, ὁμοίως ἅπαντες μέν ξυνετοὶ τȣ̃ Θεȣ̃, κατεςήσαντο δὲ αὐτοῖς σημεῖα ἄλλοι ἄλλα, quale quid etiam apud Ciceronem legitur; ſed & apud Senecam, adde Summum Grot. *de V. R. C. L. I. §. 2.* &c. Fuerunt tamen nihilominus quidam, ſi fides habenda eſt Auctoribus, qui temere & ἀλόγως nullum eſſe DEVM aſſererent. Talis fuit Diagoras Melius, de cuius impietate & ἀθεότητι videndus potiſſimum Scholiaſtes Ariſtophanis *tam ad Nubes, quam ad Aues*, Athenaeus *Deipnoſ. L. XIII.* Plutarchus *de Pl. Ph. l. VII.* Athe-

*Opp. Gal. T. IV. p. 427.*

*Diſſ. XXXVIII.*

Athenagoras *in Legat. pro Chriſt. p. 7.* Lactantius *de Ira Dei & alibi*, item Aelianus *H. V. II,31.* & quae ad eum obſeruauit doctiſſimus Kuhnius, vt alios plures nunc ſileam: Tales etiam fuiſſe fertur Theodorum Cyrenaeum, & Euemerum Tegeatem Plutarcho l. c. allegatos. Vnde mirari ſubit, qui Cl. *Gundlingius* ſcribere potuit, *nullum fuiſſe inter ſubtiles & philoſophos Atheos, quam Diagoram & forte Theodorum*: hic enim manifeſte ipſi contradicit Plutarchus addendo Euemerum Tegeatem, immo & ipſum Euripidem Tragoedum, qui ne iudicii Areopagitici incurreret rigorem, Siſyphum εἰσήγαγε προςάτην τῆς δόξης, ipſius Plutarchi ſunt verba; nec deſunt etiam alii bene multi, quos recenſet Summe Rev. Buddeus ſaepius iam citatus. Scio hic quidem, quae in defenſionem eorum, qui olim in Atheorum relati fuerunt numerum, adferri ſolent a Viris eruditis. Sic Heraclitum ingenioſiſſime defendit B. noſter Gothofredus Olearius, Plutarchum contra Molinaeum Celeberr. Fabricius, ipſumque denique Euemerum, vt & Euripidem Summe Rev. Buddeus &c. Sed ideo praeſidium non inuenit Cl. Gundlingius, ſufficit

enim

enim eos pro Atheis ὁμολογȣμένως fuiſſe habitos, non autem diſquiritur, quam recte pro talibus fuerint habiti, illud eſt hiſtoriae, quam tractat ibi Gundlingius, hoc veritatis, quae alibi erat inquirenda. Ceterum etiam ego ilud haud capio, quomodo illi vocari poſſint *ſubtiles*, vt ait Cl. Auctor, *Athei*, qui DEVM aperte negant; Verius enim ego, & alius tales dixerit craſſos, vt ita dicam, atheos, & prout ſupra iam demonſtraui, ſtolidos inſanosque. Sed haec dicta ſunto de Athei nomine, quibus qui plura velit addere, adeat aureum Buddei librum ſaepius ſupra allegatum: nobis in praeſenti plura proferre nec libuit nec licuit, quum ad ſpecialiora iam ſit transſeundum.

§. II.

Sed nunc ponamus, illum, vt vult Cl. G. eſſe Atheum, qui negat, DEVM mundi eſſe conditorem, quique cnnfundit DEVM cum materia: Quid illud quaeſo ad bonum applicandum, aut potius trahendum erat Hippocratem, cuius nunc in me partes ſuſcipio? an ille inquam Spinoziſmi erat accuſandus? Sane ego non puto, nec alius forte, qui ſedulo, cum iudicio, & *in connexione* vt loquuntur, Magni

Hip-

Hippocratis peruoluit ſcripta: non ſine ratione addo: *in connexione.* Hac enim plerumque, non dicam, ſemper, a Lectoribus neglecta, factum eſt, vt optimo Hippocrati peregrinus adfingeretur ſenſus, & hinc tanti Auctoris famae non parua inferretur iniuria. Quod infra patebit clarius, quum ventum fuerit ad ipſa illa loca, quae ad probandam Hippocratis *ἀθεότητα* non cum cura legerunt, ſed ſine cura & raptim quaſi collegerunt, vt ita loqui liceat, *ἀθεοποιῆται.* Vt igitur dicam, quod res eſt: Saepius apud diuinum ſenem vox *φύσιος* legitur, quam nunc vocat *ἀπαίδευτον*, item *ἀδίδακτον*, nunc *δικαίην* & *δικαιοτάτην*, nunc *ἰητρὸν νȣ́σων*, nunc aliis condecorat nominibus & elogiis. Haec ergo quum legerent quidam, qui ſciebant & Stoicis & aliis Philoſophis ſolemne fuiſſe, vt ſupponerent generale quodpiam principium; quod omnia gubernaret, per omnia eſſet diffuſum, quod eſſet iuſtum, ſapiens, aeternum, perfectumque, idque iam ſub nomine *ψυχῆς τȣ̃ κόσμȣ*, iam ſub voce *τȣ̃ νȣ̃*, iam ſub notione *αἰθέρος*, iam ſub vocabulo *Διὸς*, immo etiam ipſius *φύσιος* &c. venditarent: ſtatim in eam delapſi ſunt ſententiam, vt & tale quid Hip-

pocrati ne cogitanti quidem ea de re, adſcriberent; ſed delapſi vt dixi, & ſimul grauiter lapſi ſunt. Nollem autem ita lapſum fuiſſe Lipſium, taedet fari, impegiſſe etiam hic Clericum medicum doctiſſimum celeberrimumque, erubeſco fere dicere, magnum quoque Boyleum illud Angliae ſidus hic eclipſin quandam fuiſſe paſſum, vt alios taceam: Condonandum igitur eo facilius Cl. Gundlingio, ſi tot heroes errantes ſecure ſequutus etiam a via aberravit, quippe qui aperte fatetur, *ſe Hippocrati adſcripſiſſe ſententiam multis gentilibus gentilem*, quod tamen, vt quiuis videt, non ſufficit: erat enim illa ſententia probanda, non adſcribenda. Probare quidem illam videtur variis locis, ex ipſo Hippocrate allegatis, & infra a me explicandis & expendendis; ſed, vti Lector perſpiciet, probare videtur, non re ipſa probat, illa enim loca omnia paene contrarium potius probant, & loco alieno allegantur. Prius autem, quam me ad ipſam locorum illorum diſcuſſionem conuerto, neceſſum eſſe videtur, vt pauciſſimis tantum eloquar, quid ſaniores Philoſophi per vocem φύσιος ſeu Naturae intellexerint, hoc enim facto, eo melius & aptius licebit

*Praef. P. II. Ot.*

cebit

cebit tranſire ad ipſum Hippocratem eiusque de *Natura* loca vexata.

§. III.

Nimirum, quum Philoſophorum cordatiores, prudentioresque ex variis rerum creatarum φαινομένοις intelligerent, omnia fieri lege quadam, & concinno quaſi ordine, peculiarique diſpoſitione, v. g. quod hoc tempore floridum rideret ver, illo, feruida torreret aeſtas, alio, humidus decideret autumnus, & alio glacialis ſaeviret hiems; item, quod veris tempore terra pictis ſuperbiret floribus, aeſtatis, canae adſurgerent ariſtae, autumni, dulces calcarentur vuae, & denique hiemis, arbores ſuis denudarentur comis & hortorum periret decus &c. haec inquam, & alia eiusmodi φαινόμενα varia adduxerunt iſtos, vt crederent, certam eſſe diſpoſitionem, certum ordinem, breuibus, ordinatum quempiam & concinnum huius vniuerſi motum, cuius miniſterio omnia tam apte, tam concinne fierent & tam eleganter, qua de re pulcre diſſerentem inueniet, qui cupit, Macrobium in S. S. l. c. 14. p. 53. Hunc igitur ordinem, hunc inquam motum appellabant φύσιν ſ. *Naturam*, item & ἁρμονίαν, ſenſu adhuc ſano & inno-

 centi.

centi. Poſtea alii erant, qui, quum animaduerterent ordinem iſtum ſeu ordinatum iſtum motum, ſemper fere vnum eundemque eſſe in producendis & reducendis, vt ita loquar, variis rebus tum naſcentibus, tum natis iam, loco φύσιος vſurpabant vocem ἀνάγκην ſeu neceſſitatem duram, quaeque impediri non poſſet: hinc Cyclops Deum contemtor apud Euripidem:

*Cyclope.*

Ἡ γῆ δ' ἀνάγκη, κἂν θέλῃ, κἂν μὴ θέλῃ,
Τίκτουσα ποίαν τἀμὰ πιαίνει βοτά.

Nunc procedebant paullatim, & loco ἀνάγκης malebant ſcribere εἱμαρμένην, vnde decantatum illud fatum, quod erat ἄτρεπτον, καὶ ἐπικεκλωσμένον, καὶ ἀπαραίτητον, καὶ ἀνίκητον, vt loquitur Maximus Tyrius, cui addas Tacitum *A. IV. 26* & Lyſiam ἐν ἐπιταφίῳ τοῖς κορινθίων βοηθοῖς. Sed nec hoc ſuffecit omnibus. Nonnulli enim, dum ſibi perſuadere non poſſent, hunc motum, hanc φύσιν, hanc ἀνάγκην talia exhibere poſſe φαινόμενα, niſi eſſet ſapientia quadam atque intelligentia haud vulgari imbuta, φύσιν illam vocabant νοερὰν vt Archytas cum aliis. Inde rurſus alii φύσεως & ἀνάγκης loco, nude ponebant νοῦν ſeu men-

*Diſſ. XXX.*

mentem, vt Platonici, & πρόνοιαν vt Stoici, Plutarcho teſte. Quibusdam neque haec placebant, igitur alio nomine Φύσις ipſis appellabatur ψυχὴ τȣ̃ κόσμȣ, & huic mundi animae aeternitatem, diuinitatem, exquiſitiſſimam ſapientiam & alia diuina attributa, inauſpicato & temere adſcribebant, vt videre eſt apud Ocellum Lucanum, item & Alcinoum: Quamvis negare non poſſim, me offendiſſe inter philoſophos priſcos, qui diſtinguerent inter ψυχὴν τȣ̃ κόσμȣ & νȣ̃ν ȣ̓ρανȣ̃, & illi quidem attribuerent prudentiam & quandam diuinitatis adfinitatem; huic autem abſolutum in eam imperium, maiorem ſapientiam, immortalitatem, breuibus, ſummam perfectionem, quod nec prorſus abſonum, nec verum prorſus. Tandem vero eo usque procedebant, vt & ipſum de Coelo traherent Iouem, eumque ſub nomine Φύσιος item ψυχῆς τȣ̃ κόσμȣ intelligerent, vt non vno ſane loco demonſtrauit cum aliis Phurnutus. Et ſic confundebant ex mala bonae vocis Naturae interpretatione (non ex nomine, quod contra ill. Boyleum noto atque Sturmium, pari enim ratione *Mechaniſmus Coſmicus*, quem pro Natura ponit laudatus

 Boy-

Boylius, idolum vocari poteſt, quod & ill. obſeruauit Leibnizius) motum & motorem, dirigendum & dirigentem ſeu vt Scholaſtici loquuntur, Naturam naturatam & naturantem. Sic videor mihi conciſe quidem; at euidenter demonſtraſſe, qui ex *innocentisſimo*, vt loquitur Cl. Goelikeus, *Naturae vocabulo*, idolum quodpiam fuerit confictum, vt Boyleus atque Sturmius loquuntur modo nominati. Nihilominus tamen aperte fateor, me nondum omnia τῇ φύσει ſeu κινήσει illi impoſita nomina recenſuiſſe, certe enim vox φύσεως ſi vlla vnquam alia, πολυσημωτάτη fuit veteribus praeſertim Stoicis, ſi fides haberi debet Plutarcho. Quum igitur quidam ex recentioribus, vt ſunt Viri iam laudati, Boylius puta atque Sturmius, quibus vel Malebranchius & alii addendi, quos illuſtris Leibnizius allegavit, *Act. Erud. 1698. Menſ. Sept. p. 433.* perſpicerent, motum illum ſeu mechaniſmum iſtum coſmicum Naturam dictum, anſam, vt vidimus, aliquomodo dediſſe ad idololatriam; non modo vocem Naturae; ſed & ipſam adeo Naturam, eiusque exiſtentiam e philoſophia eradicare ſategerunt, ſtatuentes nempe, DEVM ſolum eſſe

huius

huius vniuerſi ſicut Creatorem, ita & motorem, immediate omnia moventem & diſponentem, excluſo prorſus motu illo vniuerſae mundi machinae ab ipſo impreſſo, & quousque ipſi libuerit ſummo opifici, duraturo, quem vti dixi, motum, aut, vt cum illuſtri Leibnizio diſtinctius loquar, *vim creatam actricem rebus inſitam*, item *potentiam actricem*, *legem inſitam*, vt & Cl. Schelhammerus, applaudente Leibnizio, loquitur, Priſci φύσιος inſcribebant nomine. Sed quibus fundamentis nitantur horum aduerſariorum, &, vt ita loquar, ἀντιφυσικῶν obiectiones & argumenta; egregie prae aliis demonſtrauit Excellentiſſimus Schelhammerus tam in *Libro de Natura*, quam potiſſimum in *Naturae Vindicatae Vindicatione*, vbi contra Cl. Sturmium acerrimum Naturae impugnatorem, docte, ſolide & maſcule diſputat, Naturaeque a tot hoſtibus circumventae & hinc propemodum in deditionem pronae, viriliter ſuccurrit, eamque triumphantem libertati reddit. A cuius Cl. Viri partibus ſtetit quoque ill. Leibnizius in *Act. Erud. An. 1698. Menſ. Sept. p. 427. ſqq.* qui & ſimul *p. 439.* de hac doctrina, quam periculoſa ſit, ita ſcribit: *Tantum abeſt, vt*

*DEI gloriam augeat, tollendo idolum naturae; vt potius rebus creatis in nudas diuinae vnius ſubſtantiae modificationes euaneſcentibus, ex DEO factura cum Spinoſa videatur ipſam rerum naturam &c. &c.* Hanc controuerſiam vel duobus indicaſſe ſufficiat, aliqua vt addam, inſtituti mei ratio non permittit, hinc pergo.

§. IV.

Quemadmodum igitur prudentiores vt dixi, Philoſophi, motum quemdam ordinatum huic αὐτομάτῳ (ſic mundum vocat ill. Boylius) a DEO impreſſum credebant & adſtruebant; ita pari ratione nil erat, quo minus vel ſimilem motum, ſimilemque concinnum ordinem & mechaniſmum adſcriberent microcoſmo ſeu homini, eumque itidem appellarent Φύσιν ſeu Naturam, interdum etiam ψυχὴν ſeu animam, hac tamen cautione, vt eam diſtinguerent ἀπὸ τοῦ νοῦ, i. e. ab immortali illa & rationali mente: Galenus tamen & alii Φύσιν diſtinguunt atque ψυχὴν, ita vt hoc maius, illud vero minus, & corruptioni obnoxium, iudicent: Alii vocarunt hanc corporis humani naturam ἕξιν, item διάθεσιν, item τάξιν, quod apud Plutarchum legitur *l. VIII. Sympoſ.* item ἁρμονίαν, item ξύστασιν, quod apud ipſum ſaepius

pius occurrit Hippocratem, &c. Et haec φύσις, haec inquam ψυχὴ, ἕξις καὶ διάθεσις illos denotat motus, quos phyſiologi dicunt animales, ſpontaneos, inuoluntarios, vtpote mentis imperio non ſubiacentes, vt loquitur Nemeſius. Tales ſunt ſanguinis circumgyratio ſeu circulatio, ſanguificatio, concoctio, chylificatio, ſecretio animalis, excretio, motus inteſtinorum periſtalticus, arteriarum pulſus, & qui ſimiles ſint motus & actiones, quae fiunt inſcia quaſi mente, & illas vix obſeruante, καὶ ἑκόντων καὶ ἀκόντων ἡμῶν, vt idem ait Nemeſius. Hi motus quousque recte procedunt & iuſte, eousque ſanitate homo fruitur integra: ſimul ac autem ab externa quadam cauſſa v. g. praua diaeta, vulnere, vel alia demum quaecunque etiam ſit, διαθέσει illi, ἐυεξίη ac ἁρμονίη contraria, ſeu vt cum Hippocrate loquar & Galeno, ἐχθρῇ καὶ πολεμίῃ, fuerint turbati & impediti, machina illa corporea extra ſuum quaſi circulum ac ordinem collocatur, hancque turbationem, &, vt ſic dicam, diſlocationem vocamus morbum. Sic enim Plutarchus morbum exponit per τάραξιν τῆς φύσεως, quod ego redderem per τάραξιν τῆς ἐμφύτȣ τάξεως, Galenus

*Vid. Galen. Iſagog.*

*De Nat. Hum.*

*Symp. VIII.*

per ἐνόχλησιν Φύσιος ſeu παρὰ Φύσιν,
*Diſſ.XVIII.* Maximus Tyrius per τάραξιν τῆς κατὰ Φύσιν ὀσίας, vt de aliis taceam. Saepius autem fit, vt hi turbati motus vel ſua ſponte in priſtinam redeant ordinem, ſicuti contingere haud raro videmus in machinula chronometrica, quae etiamſi mox tardius, mox autem citius temporis deſignarit curſum, paullo poſt rectum & adaequatum ſuum recuperat ordinem atque motum. Quod ſi hoc in machina fit corporea (fit autem haud raro) tunc appoſite dicitur: *Naturam aegrum adiuviſſe, bonam Naturam aegrum ſanaſſe &c. &c.* Sin autem id minus fiat, & illi motus nimium fuerint turbati, & graviter laeſi, tunc Medicus accerſitur, qui eſt motuum illorum turbatorum reſtaurator, & Φύσιος συνεργὸς ὑπηρέτης καὶ μιμητὴς, vt Hippocrates ait apud Galenum, *non Dominus*, vt quibusdam ex arrogantia dicere placuit, quos merito confutat ill. Bohnius. Hinc
*L.V,I.p.78.* egregia ſunt Aëtii verba: συνεργεῖν δεῖ τῇ Φύσει πρὸς σωτηρίαν ἀγωνιζομένῃ πρὸς τὴν νόσον, οὕτως γὰρ ἡ Φύσις σύμμαχον λαβοῦσα τὸν ἰατρὸν, τὰ δέοντα ποιοῦντα. Si vero nec Medicus cum ſuis inſtrumentis (vt medicamenta vocat Hippocrates) contra malum iam ad

ἀκμὴν

ἀκμὴν delatum, i. e. contra laeſionem motuum enormem quaſi, & plane ἀνήκεϛον nil valet, tunc demum tota corruit machina, tunc plane emoriuntur motus illi eneruati, & hanc motuum ϛάσιν quietemque vocamus *mortem*. Haec eſt φύσις illa ſeu Natura in corpore animato mechanico, haec inquam, eſt φύσις Medicorum cum priſcorum, tum recentiorum plerorumque, vt ill. Bohni, Sydenhami, Bagliui, Conringi, Haruei, Hoffmanni, Bergeri, & aliorum innumerorum. Sunt quidem, nos non fugit, quidam iique magni nominis noſtra aetate Medici, qui, dum omnes in corpore organico motus animae rationali immediate adſcribunt, per φύσιν ſeu Naturam ipſam animam rationalem intellectam volunt. Verum huius loci non eſt, in hanc ſententiam inquirere, quam merito iam iam tot Viri celeberrimi ſtrenue impugnarunt; id tantum dico, quod nunquam ſint probaturi, Hippocratem etiam vocem φύσιος pro anima rationali vſurpaſſe, vt nuperrime (alios ſtudio taceo) fecit Cl. Nenterus & Goelickeus. Huius Cl. Viri G. puta, ſententiam libet hic examinare. Dicit nimirum Hippocratem vocem Natu-

*In Fund. Med.*
*In Def. Hipp.*

Naturae vbiuis ſumere pro Natura
§. XII. XX. Humana, h. e. pro anima rationali; deinde adſerit θερμὸν illud, de quo infra multa dicentur, idem eſſe ac φύσιν & conſequenter idem ac animam rationalem; Ex his autem ſuppoſitis ſponte, credo, fluit, animam hominis rationalem & orbi condendo adfuiſſe & omniſciam eſſe & omnia intelligere & videre & audire omnia, quod tamen eſt falſiſſimum. Stat itaque ſententia, quod & mox pluribus docebitur φύσιν Hippocratis eſſe ens mere mechanicum ſeu ipſum mechaniſmum, & licet eam ἀπαίδευτον, ἀδίδακτον, δικαίην &c. vocet καὶ διὰ παντὸς ὑμνεῖ, vt cum Galeno loquar, illi tamen nec intellectum, nec ſapientiam, nec iuſtitiam, vt aduerſarii volunt, tribuit, vt ſuis locis videbimus. Haec neceſſario videbantur praemittenda, licet plus iuſto fere ſim expatiatus: Nunc ipſa illa loca a Cl. Gundlingio in medium allata ordine recenſebo, explicabo, vindicabo. Faxit NVMEN feliciter!

*L. IX. de Pl. Hipp. & Plat.*

§. V.

Prior itaque locus, quem Cl. Gundlingius ad monſtrandam Hippocratis ἀθεότητα, in medium producit, depromtus eſt ex Libro περὶ τροφῆς ſeu

*de*

*de Alimento*, libro certe *ſalebroſo & latebris pleno*, vt loquar cum Proſpero Martiano celebri alias Hippocratis ſcholiaſte. Sic autem ille eſt: *φύσις ἐξαρκέει πάντα πᾶσιν.* Hic ante omnia moneo, Galeni lectionem paullo meliorem eſſe hacce vulgari, legit ſcilicet magnus ille Hippocratis admirator duobus in locis: *φύσις ἐξαρκέει παντάπασιν*: nihil enim facilius hoc errore potuit committi, diuellendo ſcilicet *παντα* a *πασιν*: Et loco alio ita: *ἐξαρκέειν εἰς ἅπαντα τοῖς ζώοις.* Nunc & ipſius Galeni huius ſententiae interpretationem audire, operae eſſe videtur. Ἡ, inquit *τῆς φύσεως κίνησις γίνεται μὲν ἐν περιόδοις τεταγμέναις, κατάγε τὸν ἴδιον λόγον. Κωλύεται δὲ ἐνίοτε φυλάττειν τὰς περιόδους ὑπὸ τῶν ἔξωθεν εἰς αὐτὴν ἁμαρτανομένων*, deinde ſtatim ſubiungit: *οὕτω γοῦν καὶ ὁ πᾶν θαυμαστὸς Ἱπποκράτης ἔλεγε, φύσις ἐξαρκεῖ παντάπασιν κ. λ.* Loquitur nimirum Galenus in iſto libro *περὶ κρισίμων ἡμερῶν* ſeu diebus criticis, & *κρίσει* illa in pathologia & ſemiotica ſatis decantata: hinc ait, motionem *φύσεως* ſeu *διαθέσεως* illius in morbis turbatae quidem, ſed molientis tamen egerere & propellere materiam, vt loquuntur *οἱ ἰατρῶν παῖδες*, peccantem, fieri

fieri quidem in certis quibusdam & definitis periodis ſeu circuitibus, ſecundum propriam rationem, h. e. ſecundum proprium & innatum quaſi modum ſeu *inſtinctum quemdam concreatum*, vt loquitur illuſtris Bohnius: impediri vero nonnunquam, quo minus iuſte ſeruare poſſit iſtas circuitiones, ab externis cauſſis, quibus in illum Naturae conatum peccetur. Has cauſſas ibidem recenſet, mutatis aliquanto verbis, ac extant apud ipſum Coum. Et hanc ipſam eſſe Hippocratis mentem, teſtatur ipſe ſequentibus loco περὶ τροφῆς eodem: Ἀποκρίσιες κατὰ φύσιν, κοιλίης, οὔρων, ἱδρῶτος, πτυάλου, μύξης κ. λ. haec hactenus. Tranſeo nunc ad locum alterum ex eiusdem libri §. VIII. Φύσιες πάντων ἀδίδακτοι. Hic iterum prouoco ad Pergamenum optimum quippe vt plurimum atque doctiſſimum Hippocratis interpretem, qui praeſentem aeque ac ſequentem ex *Epidem. VIto.* ſi vnquam alium, fuſe quidem, ſed docte quoque explanauit, idque quatuor praecipue in libris, nempe libro *de Vſu partium Imo*, *de Locis adfectis V*, *Comment. in lib. Hipp. Epidem. VI. ſect. V.* maxime, & tandem Tractatu, *an animal ſit, quod vtero continetur?* quae loca,

ni

ni fallor, etiam adnotauit ſolertiſſimus Foeſius. Inter haec duo praecipue ſunt, vbi, vt viſum fuit Foeſio, legiſſe videtur Galenus: *Φύσιες ζώων ἀδίδακτοι*, quod bellum quidem & elegans, atque Hippocratis menti ex aſſe conuenit, dixerat enim ille paullo ante: *ζῶσται τὰ μέρεα τῶν ζώων;* nunc breuitatis ergo, cui ſemper, vt notum, ſtudet, omiſiſſe videtur vocem *ζώων* & *πάντων* nude poſuiſſe: ſed pace tanti viri, non puto ita legiſſe Galenum, quam potius ita dilucidaſſe ſenſum Hippocratis ſubobſcurum & ſemi quaſi perfectum: ita enim & ſupra loco *πανταπᾶσι* ſcripſerat *ζώοις*. Verum haec leuiora: Nunc ad ipſam praeſentis loci explicationem, ad quam priusquam me accingo, quaedam de brutorum ratione praefari lubet.

§. VI.

Olim iam agitata & ad noſtra fere tempora usque pertracta fuit quaeſtio: Vtrum animalia ſic dicta bruta ratione quadam eſſent imbuta nec ne? Priſcorum plerique quotidianis experimentis & euidentiſſimis argumentis edocti, quin conuicti etiam, mitius ſe iudicaſſe autumabant, ſi dicerent, nec rationalia plane nec irra-

tionalia

tionalia prorſus eſſe animalia ſic dicta bruta: Igitur pulcello illo ſed nihil ſignificante nomine vocabant rationis ἀναλογίαν, quaſi dicas imitamentum quodpiam ſeu ſimilitudinem rationis. Sed quum hoc nec frigidum ſit nec calidum, nec tepidum quoque, & inanis, vt pure dicam, terminus, breuibus, quum ἀναλογίαν rectius dixeris ἀλογίαν: Alii, qui ſe prioribus ὀξυδερκεστέρους putabant, ſubſtituebant μνήμην ſeu memoriam, non autem eam, quam ratione eſſe dicebant mixtam; Sed tantum, quae aut *hebetudinem*, aut vt Pontanus mauult, *habitudinem quinque ſenſuum comitaretur*, quod apud Macrobium legitur. Sed quam bene hi ſuam rem geſſerint, videamus nunc breuiter. Dicunt nimirum memoriam potiſſimum eſſe qua bruta gaudeant. Sed quum memoria illa ſit mentis facultas, qua obiectorum ideae ſeu εἴδωλα per ſenſoria animalia ſemel impreſſa & ſic neceſſario concepta, menti noſtrae viuide repraeſentantur: ſane non video, qua probabili minimum ratione concipi queat memoria ſine ratione, ſine iudicio. Eſt enim memoria maxima mentis facultas, quae tamen nequit conſiſtere, niſi ſolida obiectorum prae-

*In S.S.I,14.*

praeceſſerit perceptio: ſed nec perceptio ſola ſufficit, ni acceſſerit aliquid actiuum, quod tam multas variasque rerum ideas nobis quotidie per ſenſoria oblatas, diſcernit, ſeparat, in ordinem redigit, quod vulgo dicunt iudicium. Eſt igitur, quis negare auſit? memoria ſine iudicio turbata rerum repraeſentatio, confuſum chaos, & idem ac vir ἀκέφαλος. Haec quae dixi, ipſis poſſe obiici, iam videntur praeuidiſſe & hinc lepide vti putant; ſed ridicule, vti ego puto, diſtinxere inter memoriam ratione mixtam, & memoriam quae comitatur quinque ſenſuum hebetudinem, ſeu vt e recentioribus Antonius le Grand voluit, inter *memoriam intellectiuam* & *ſenſitiuam*. Sed quae illa memoria ſit poſterior, neſcio, & illi ipſi, credo, neſciuerunt. Verum & hi prudentiores, certe pudentiores fuerunt magno illo alioquin Carteſio eiusque aſſeclis, qui non rationem ſolum; verum & memoriam & vitam paene adeo ipſam brutis denegarunt animalibus, automata & quas neſcio machinas ex illis effingentes & credentes, quin aperte ſcribentes, *omnes animalium actiones mechanice poſſe explicari, & motus, quos ab anima quadam in beſtiis proficiſci arbitramur*,

*Anton. le Grand de C. S. in Brut. §. 79.*

*mur, iis adfines eſſe, qui in automatibus ſola virtute manuclae & rotarum figura, producuntur.* Quod autem hoc commentum non abſonum ſolum; ſed & in creatorem ſapientiſſimum ſit blaſphemum, breuiter iam demonſtrabo, ſed argumento, niſi fallor, perſpicuo & ab ipſo animalium organiſmo petito. Si, inquam, animalia bruta eadem habent organa, quorum ope & miniſterio ſentimus & cognoſcimus; ſequitur neceſſario, animalia aeque ac nos ſentire atque cognoſcere: Habent autem, quod nemo ibit inficias: ſi vero eorum in brutis nullus eſſet vſus; ſequeretur, ea caſu tantum, & ita fruſtra fuiſſe condita. At DEVS nihil poterat fruſtra condere, eſt enim perfectiſſimus & ſapientiſſimus; qui ſapientiſſimus eſt, nihil facit, nec facere poteſt ſine fine quodam atque reſpectu: Nunc vero alium in finem (quantum quidem ſcimus) addere non voluit organa animalibus ſummus ille opifex, quam vt obiecta ſenſibilia eorum ope conciperemus, concepta diiudicaremus & iudicaremus, & in memoria ceu ſcrinio adſervaremus, vt ſuo tempore depromi poſſent. Ergo qui animalibus ſenſoriis exquiſitisſimis inſtructis ſenſum

dene-

denegare vult & rationem, vel parum vel nihil ſenſus habere videtur. Nam & in animalibus quotidie animadvertimus dubitationem, deliberationem, gaudium, metum, triſtitiam, iracundiam, cupiditatem vlciſcendi iniurias, pudorem, & quae huius generis adfectiones aliae, quas & diuerſa vocis modulatione & diuerſo corporis motu geſtuque indicare ſolent, qua de re legendus eſt inprimis Lucretius. *De Nat. L. V.* Haec an poſſint proficiſci ex machina quadam, aut automato, non dubito ſolum, ſed plane nego. Praeter haec videmus etiam animalia nonnunquam inſanire, & damnum ita inferre mortalibus: Sed qui poſſint inſanire, ni ante ſana, vt ſic dicam, mente fuerint praedita. Certe illud, quod non adeſt, nec aboleri, nedum corrumpi poteſt: ergo alia mentis adfuit diſpoſitio, quam & interdum adhibitis remediis iterum ſortiuntur. Tandem & poſſunt doceri, quod autem doceri poteſt, illud neceſſario capax eſſe debet doctrinae; quod vero doctrinae eſt capax, illud & rationem habet, vt taceam ipſius Saluatoris effatum, vbi ſerpentibus *Φρόνησιν* quandam tribuit, *Matt. X, 16.* in quem ſenſum & Sophocles aues vocauit *Electra.*

Φρονιμωτάτȣς, ad quem locum ambo ſcholiaſtae merentur inſpici. Plura ſane addi poſſent & plus quam plura: ſed ne nimis extra oleas, vt aiunt, euager, hic abrumpo. Plura qui velit argumenta & probationes, is quaeſo euoluat *librum III. Porphyrii*, vbi egregie ſubtilis ille Philoſophus de brutorum cognitione diſputauit, &, ex quo Porphyrius plurima ſua hauſit, Plutarchum Lib. πότερα τῶν ζώων φρονιμώτερα τὰ χερσαῖα ἢ τὰ ἔνυδρα, item quae apud eundem *ſordidus Gryllus* haud abſurde grunnit, ſed maxime prudenter aduerſus Vlixem differit περὶ τȣ̃ τὰ ἄλογα λόγῳ χρῆσθαι, vt taceam librum περὶ φιλοστοργίας, aliosque tum priſcos vt Theophraſtum, qui teſte Diogene Laërtio librum ſcripſiſſe fertur περὶ ζώων φρονήσεως, &c. tum recentiores, vt Rorarium cum aliis, quos allegat Menagius ad Diog. Laërt. item Williſium, du Hamel, Schmidium, Lipſium, & qui noſtra aetate celeberrimus eſt, Io. Clericum in *Not. ad Grot. de V. R. C. p. 13.* &c. Haec de ratione ſeu vt Max. Tyrius diſtinguit *de ſenſu & experientia brutorum*, quam, non nego, gradu longe eminentiore homini ceu nobiliori a ſummo Opifice fuiſſe conceſſam. Iam de

περὶ Ἀποχ.

*Lib. VIII. ſegm. 30.*

*Diſſ. XL.*

de brutorum Natura, de qua hic ab Hippocrate potiſſimum loqui iubeor.

§. VII.

Nimirum ſicuti animalia bruta vi ſuae rationis certis tamen limitibus circumſcriptae, aliquid comprehendere, & ſic vel doceri poſſunt: ita & in ſe motus habent quosdam ἐμφύτους quaſi, & ſibi proprios, quos ſponte i. e. ἀπαιδεύτως, & ſine peculiari inſtructione, benigniſſimi Creatoris beneficio, fuerunt indepta, eosque plerumque vocamus naturales. Sic apes, quibus alias *partem diuinae mentis* aſſignauit Maro, cellulas ſuas mathematice ſtruunt matheſin licet non edoctae; hirundines ſuos nidos, architectonicam non edoctae; araneae ſua contexunt retia, neſcientes Geometriam, vt alia taceam, quae quotidie occurrunt, καὶ ὅσαι, verba ſunt Max. Tyrii, ἄλλων ζώων τέχναι πρὸς *Diſſ.* σωτηρίαν ἑκάστῳ σύμφυτοι γένει. No- *XXIIX. it.* tatu & hoc perquam dignum, quod *XL.* nullum fere ſit animal, quod non natura h. e. αὐτοδιδάκτως quaſi, ſciat remedium aliquod ad morbos profligandos & priſtinam ſanitatem reſtituendam. Hinc bene Gryllus apud Plutarchum, quaſi omnium anima- *Gryllo.* lium ageret cauſſam: Τοὺς μὲν Αἰγυπ-

 τίους

τίες πάντας ἰατρὲς ἀκέομεν εἶναι. Τῶν δὲ ζώων ἕκαστον ἐ μόνον πρὸς ἀλκὴν θήραντε καὶ φυλακὴν κ. λ. lege, ſi libet, ibidem exempla animalium Medicorum, addeque eiusdem Auctoris librum *de terreſtrium & aquatilium animalium ſolertia*, ſupra iam allegatum, item Ariſtotelem *in Hiſt. Animalium*, & huius ex parte conciſorem Antigonum ἐν ἱστοριῶν παραδόξων συναγωγῇ, Aelianum, tum ſparſim in Hiſt. Var. tum maxime in *Hiſt. Animal.* Antolium περὶ τῶν κατὰ ἀντιπάθειαν καὶ συμπάθειαν & Democritum περὶ συμπαθειῶν καὶ ἀντιπαθειῶν, vtrosque cum doctiſſimis ſcholiis Cl. Rendtorfi editos & *Bibliothecae Gr. Fabr.* inſertos, Plinium in *Hiſt. Nat. L. VIII. c. 27.* & alibi, ex recentioribus Langium *Epiſt. Med. II.2.* Voſſium de *Idololatr. L. III. c. 67. ſqq.* Camerarium *Syllog. memorabilium Med. Cent. I.* Rolfincium *de Plantis lib. I. c. 1.* aliosque plures, quos hic omnes recenſere non vacat. Vnde non abſonum, ſi putarint quidam, mortales priſcos medicinam ex animalibus brutis maximam partem didiciſſe, de quo nos alibi pluribus ex inſtituto. Poſſet hic aliquis obiicere, quod animalia bruta, conceſſa ipſis aliqua ratione, ſe ipſa inuicem posſint inſtruere & erudire.

Quod

Quod licet penitus non negem, ſic enim v. g. auium pulli ſaepius imitantur earum auium cantum, quas quotidie audiunt; lupi vulpesque &c. catulos ſuos, ſi paullo adoleuerint, ſecum venatum abducunt, vt diſcant, quibus technis & fallaciis ſecuras & libere palantes beſtias capere posſint, alia vt taceam: tamen animalia ſic nuncupata bruta multa agere ἀυτοφυῶς & ſine doctore & ductore, tum ex iis patere arbitror, quae ſupra dixi, tum ex eo, quod iam dicam. Galenus ad ſtabiliendum Hippocratis noſtri dictum, quod φύσιες ζώων ſint ἀδίδακτοι, ſingulare adducit exemplum, *libro*, quem ſupra citaui περὶ τῶν πεπονθότων Τόπων *Vto*, quod breuibus enarrare haud pigebit. Scilicet, quum praegnantes multas diſſecaret capras, inuenit aliquando hoedum perfectum, & iam excludendum: Hunc vinculis ſuis liberatum portabat in domum quamdam, vbi multas patellas, quarum haec vino, illa oleo, alia melle & alia lacte erant repletae, poni iuſſerat. Primo igitur hoedus ille pedibus incedebat, quaſi audiuisſet & didiciſſet, crura ſibi in hunc finem fuiſſe conceſſa: porro, excutiebat humiditatem ex matrice ſibi adhuc adhaerentem: tertio, vno pedum

ſcalpebat latus; & omnibus denique liquoribus in catillis contentis, olfactu ab ipſo exploratis, ſolum abſorbebat lac, quaſi ſciuiſſet, hoc in ſui nutritionem ſolum eſſe adaequatum & commodum: Taceo hic reliqua, quae ibi de ſelecta herbarum & fruticum ab eodem hoedo adhibito, item de ruminatione, quam inprimis demiratur Galenus, leguntur, addens tantum gnomen, quam magnus ille Medicus fini huius narrationis addidit: *παρορῶσι οἱ πολλοὶ τὰ τοιαῦτα τῆς φύσεως ἔργα, μόνα τὰ ξένα θεάματα θαυμάζοντες. Multi*, inquit, *obiter tantum adſpiciunt & negligunt tales naturae operationes, dum ſola peregrina miracula admirantur.* Sed haec de φύσει animalium ἀδιδάκτῳ.

§. VIII.

Vnus adhuc reſtat locus ex Libro hoc περὶ τροφῆς a Cl. Gundlingio allegatus. Sed quum video, eum & illud in ſuas traxiſſe partes, quod φύσις Hippocrati dicta ſit δικαίη & δικαιοτάτη, hanc leuem quoque machinam veluti in tranſitu, prius remouebo. Vellem autem Cl. Autorem Clericum non fuiſſe tam ſecure ſequutum, qui mirum quantum ibi fallitur: ſed vt ipſa prius Hippocratis inſpexiſſet ipſe loca; forte enim, ſi legiſſet, accuratius

paullo

paullo iudicaſſet. Locus igitur princeps eſt in Libro περὶ Ἀγμῶν, ſeu *Fracturis*, ſub initio. Dixerat ibi Hippocrates, oportere Medicum artis ſuae gnarum, & luxationum & fracturarum extenſiones facere quam rectiſſimas: ratio mox in promtu eſt: αὐτὴ γὰρ ἡ δικαιοτάτη φύσις, *ipſa enim iuſtiſſima natura*. Sciendum ſcilicet eſt, τὸ δίκαιον aliud eſſe ſenſu politico ſeu ciuili, aliud ſenſu mathematico aut, ſi mauis, grammatico. Priorem hic intellexiſſe Cl. Clericum, & ex eo Cl. Gundlingium, liquet ex ipſorum dictis: ſed illum locum inuenire hic non poſſe, conſtat contra ex Hippocratis textu, quid enim quaeſo luxationis extenſioni cum iuſtitia? Reiecto igitur hoc ſenſu, ceu minus huc quadrante, alter admittendus eſt neceſſario. Secundum huncce autem δίκαιον idem eſt ac ἐνάρμοστον, οἰκεῖον, ἁπλοῦν *adaptatum, accommodatum, quadrans, proportionatum*, ſeu vt Erotianus exponit, συμφέρον, *vtile, conducens*. Et hoc ſenſu aliquoties noſtro vſurpatum eſt in hoc libro: Sic infra §. *VII. Ed. Lind.* δικαίης χειρίξιος *aptae & adaequatae fracturarum tractationis* meminit; *ſq.* §. *VIII.* inquit: δικαιοτάτη βραχίονος κατάτασις, *aptiſſima & optima brachii fracti extenſio*; ſimiliter & §.

*XXXII.* *κατάτασιν δικαίην*, *extenſionem iuſtam*, h. e. *quam ſtatus praeſens poſtulat*, nominauit: prae reliquis maxume huc ſpectat locus ex §. *XL.* ubi de femoris articulo ſcribit: *δικαίην φύσιν μοῦνον ἔχον καὶ ταύτην περιφερέα*, hic ſimul patet, quo ſenſu in praeſenti de *Fracturis* libro ſumta ſit vox *φύσιος*. Haec enim verba non ſecus, quantum ego quidem intelligo, reddi posſunt ac debent, quam: ſolus ille femoris articulus *proportionatam* & *aptam* habet *ſtructuram* ſeu *qualitatem* & *diſpoſitionem* eamque circularem, quo ſenſu *φύσιος* vocem alibi quoque ſaepius vſurpauit Hippocrates, vt *VI. Epidem. Sect. III. Lib. I. de Morbis* §. *IX.* item *Lib. de Glandulis* &c. &c. Hinc & Palladius locum ſupra allegatum ſcitiſſime ita exponit: *φύσιν ἐνθαῦτα καλεῖ τὴν διάπλασιν*, cui & omnino addas Galenum in *Commentario* ad illum locum. Plura iam mitto loca, quae cum in libro *περὶ ἄρθρων*, tum alibi occurrunt & apud Hippocratem, & apud Auctores alios. Sic enim etiam Latini vſurpant *τὸ iuſtum*, vt *iuſtum poema* apud Horatium, *iuſtiſſima tellus* apud Virgilium, *iuſta ſtatura* apud Suetonium Nerone, *iuſta magnitudo* apud Terentium, *iuſtus exercitus*, *iuſta acies*, *iuſtus amnis* apud

*Comment. in Fract.*

apud Liuium, *iuſtum volumen*, apud *Vid. Pollux. Onomaſt. L. I. c. 12.*
Velleium, ſaepiſſime etiam *iuſto* ita
vſus eſt ſenior Plinius, aliique, vt Lexica demonſtrant, plures vſi ſunt.
Vult igitur Hippocrates in loco illo haec: Medicus debet luxationum" & fracturarum extenſiones, quan-"tum poteſt, facere rectiſſimas, ipſa" enim natura & partium corporis ra-"tio, quae apta eſt, concinna & adae-"quata, poſtulare videtur, vt id, quod" laeſum fuit, priſtinam ſuam recupe-"ret formam, & nihil relinquatur" mancum & aptae partium ſymme-"triae ac proportioni contrarium."
Haec quae dixi, egregie confirmat Galenus: Εἴπερ τις ἄλλος ποτὲ δημιουργὸς ἰσότητός τε καὶ ἀναλογίας πολλὴν ἐποιήσατο πρόνοιαν, καὶ ἡ τὰ σώματα τῶν ζώων διαπλάττουσα φύσις. ὅθεν ὁ ἱπποκράτης ὀρθώτατα δικαίαν ὀνομάζει. πῶς γὰρ οὐ ταῦτα δίκαια, καὶ τὸ μείζονας εἶναι τοὺς ἐπὶ τοῦ βραχίονος μῦς τῶν ἐπὶ τοῦ πήχεως. κ. λ. adde hic potiſſimum eiusdem *de Placit. Hipp. & Plat. Lib. IX. p. 339.* vbi ex hoc praecipue probat τὴν τῆς φύσεως δικαιοσύνην, ſeu concinnum & iuſtum naturae ordinem, quod muſculorum vnicuique implexus ſit neruus, arteria & vena, adducens ſimul Hippocratis dictum

*L. II. de Vſu Part. adde max. Lib. XVII.*

notatu

notatu dignum: *δίκαιον ἔχουσι τὸ σῶμα οἱ ἄνθρωποι*, quod & Erotianus in ſuo *Gloſſario* Hippocratico allegat, qui maxime hic videri debet. Ex hactenus ergo dictis patere confido, nec iuſtum eſſe aduerſariorum iudicium de iuſta Hippocratis Natura.

§. IX.

Ex hoc diuerticulo redeo nunc ad *locum* ordine *tertium*, ex ſuperiore libro *περὶ τροφῆς* deſumtum. *Δύναμις*, inquit ibi Cous, *πάντα αὔξει καὶ τρέφει καὶ βλαστάνει*. Sane hic locus, ſi vnquam alius, infeliciter huc tractus eſt a Cl. Gundlingio: id enim neutiquam probat, quod ex ipſius quidem mente debebat. Sed dum Cl. Dan. Clericum bona fide ſequitur, bona quoque fide ab illo & cum illo fallitur. Naturae quasdam *δύναμεις* ſeu facultates tribuiſſe Hippocratem, conſtat cum ex ipſo, tum Galeno. At vero illae facultates eidem nihil ſunt aliud, quam ipſa illa natura in variis actionibus animalibus peragendis occupata, vbi facultatem ſuam, reſpectu organorum, vario modo exercet, & exin varius reſultat effectus euentusque. Sic, dum natura ſanguificat, dicitur illa actio, ſeu ille motus *δύναμις αἱματοποιητική*; dum va-

rios ſecernit humores, *δύναμις ἀποκριτική*; dum ſemen elaborat & ad definita ablegat vaſcula, *δύναμις σπερματοποιητική*, & quae huius generis *δυνάμεων* aliae ſunt plures, quarum Catalogum exhibet Galenus libro potiſſimum *περὶ Φυσικῶν δυνάμεων* Imo, & nos ſupra §. IV. Haec in genere & breuiter tantum de Naturae facultatibus. Iam ad ipſum, qui ſub manu eſt, Hippocratis locum. Agit ibi divinus ille ſenex, vt quiuis videbit, qui non ſupine leget libellum iſtum, *περὶ τροφῆς δυνάμεως*, ſeu de potentia & virtute alimentorum, eorundemque ad corpus nutriendum reſpectu & relatione: hinc dicit: *δύναμις πάντα αὔξει, κ. λ.* ſcilicet *δύναμις τροφῆς*, quinta illa alimentorum eſſentia & vis concentrata, ac, vt Zuingerus ſignificanter hic ait, *ſubſtantifica*, vt ſupra aperte & fuſe dixerat §. II. & ex ſqq. infra verbis: *ὑγρασίη τροφῆς ὄχημα* (quem locum ſcite explicat Galenus) apertius liquet. Sic alibi ei, qui de diaeta humana ſcribere velit, iniungit *γινώσκειν σίτων καὶ ποτῶν ἁπάντων, οἷσι διαιτώμεθα, δύναμιν, ἥντινα ἕκαστα ἔχει, κ. λ.* noti quoque ſunt, certe eſſe debent, tres Galeni *περὶ τροφῶν δυνάμεως* libri, vbi plura legi poſſunt quae huc faciunt:

*L. IV. de Vſu Part.*

*L. I. de diaet.*

faciunt: Sic & Athenaeus *Deipnoſ. lib. II.* aliqua diſſeruit de variis variorum alimentorum facultatibus, item Plutarchus paſſim, conferri etiam poteſt Simeonis Sethi liber de *Alimentorum facultatibus* cum Boydani ſcholiis editus, e recentioribus de eodem argumento ſcripſere Gadaldinus, Freitagius, Piſanellus, Sebizius, Bloſſius aliique plures. Et haec vera tandem eſt loci Hippocratici interpretatio. Iudicet iam aequus obſecro Lector, quam inique ille huc fuerit pertractus.

§. X.

Sed pergo, iamque ad eum locum deuenio, qui omnium eſt vexatiſſimus, & ex quo Cl. Gundlingius praecipue probare adnititur, Hippocratem fuiſſe Atheum, qui DEVM confuderit cum materia, ignisque elementum pro DEO habuerit. En verba ipſa ex libro *de Principiis*, aut, vt alii rectius forte, licet contradicat Cl. Clericus, & qui eum ſequitur, Cl. Gundlingius, *de Carnibus* tranſcripta: Δοκέει μοι ὅ καλέομεν θερμὸν, ἀθάνατόν τε εἶναι, καὶ νοέειν πάντα, καὶ ὁρῆν, καὶ ἀκούειν, καὶ εἰδέναι πάντα, καὶ τὰ ὄντα, καὶ τὰ ἐσόμενα, ſeu vt alii, quod vero eodem recidit, τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι. Quae igitur

tur horumce verborum vis ſit, multum refert recte intelligatur & vberius explicetur. In antecesſum moneo ante omnia, Θερμὸν illud neutiquam confundendum eſſe cum Φύσει ſeu Natura Hippocratis, prout id inauſpicato fecerunt Lipſius, &, pudet dicere, ill. Leibnizius, item Dan. Clericus, Sturmius, Gaſſendus, Goelikeus & fidus Achates Gundlingius. Θερμὸν enim & Θεῖον Hippocratis toto, vt aiunt, caelo differunt a Φύσει ſeu Natura. Per prius enim id eſt τὸ Θερμὸν DEVM intelligit ſeu aliquid *non productum*, vt mox demonſtrabo diſtinctius: per poſterius autem puta Φύσιν *aliquid a DEO iſto productum*, h. e. motum illum & mechaniſmum vniverſalem cum toti mundi machinae impreſſum, tum vnicuique, vt loquuntur, indiuiduo inditum, ſeu rei vnius cuiusuis peculiarem rationem & conſtitutionem, prout illud hactenus aperte, credo, demonſtraui, & apertius infra demonſtrabo. Iam vero mihi operae eſſe videtur, vt privs, quam ipſum praeſentem Hippocratis locum excutiam, aliqua de magni huius Viri philoſophia & potiſſimum de principiis eius phyſicis ediſſeram. Fuerunt enim, & adhuc ſunt, plu-

plurimi, qui crediderunt & credunt, ex hoc de θερμῷ loco, euidenter poſſe probari, Hippocratem idem omnium rerum primum credidiſſe principium, quod olim Heraclitus dicitur, nimirum ignem. Sed, quod tantorum virorum pace fiat, paullo aliter ſentio. Heraclitus, prout ex Diog. Laërt. Plutarcho, Cicerone &c. notum eſt, ex igne omnia fieri, & in ignem omnia demum ſtatuebat ſolui. Sed quid in praeſenti *de Carnibus* loco Hippocrates? Docet quidem, qua ratione calidum multum, immo plurimum ad viſcerum formationem contulerit; ſed non excludit frigidum, glutinoſum & ſimilia, quae ibi leguntur, quod tamen non aeque fecit Heraclitus. Deinde probent, obſecro, Viri docti, vnde ex hoc loco demonſtrari queat, Hippocratem credidiſſe, omnia in ignem iri reſolutum? Sed hic, dicat forte quis, alium Tibi obiicio locum vbi expreſſe dixit Hippocrates: ξυνίσταται τὰ ζῶα, τάτε ἄλλα πάντα καὶ ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ δυοῖν, πυρὸς λέγω καὶ ὕδατος: Nae! inquam, elegans hic eſt locus, & addam ego elegantiorem: πυρὶ καὶ ὕδατι πάντα ξυνίσταται καὶ ζῶα, καὶ φυτὰ, καὶ ὑπὸ τωτέων ἄυξεται, καὶ ἐς ταῦτα διακρίνεται. Haec loca aperte probant,

*Lib. I. de Diaet.*

*Lib. II. de Diaet.*

probant, ſed quid? Hippocratem duo rerum omnium ſtatuiſſe principia, ignem nimirum & aquam, quod & recte obſeruauit ill. Bagliutus, & hinc iure dici non poſſe philoſophum Heracliteum: eadem enim ratione & Thaletis dici poſſet aſſecla, qui Diog. Laërt. Plutarcho, aliisque teſtibus, ex aqua omnia fieri contendebat, & in eandem diffluere omnia, item & ipſius Homeri ſectator, qui Oceanum pro rerum principio vendidit, quemque in aliis ſequutum fuiſſe Hippocratem, *alibi* a nobis fuit demonſtratum. Ergo Hippocrates, prout ego quidem arbitror, nec Heraclitum omnino eſt ſequutus, nec Thaletem, ſed eadem potius fouiſſe principia, quae Archelaus, vnus ex ſecta illa Ionica, qui δύο αἰτίας γενέσεως, duas generationis adferebat cauſſas, θερμὸν puta καὶ ψυχρὸν, ſeu vt Meibomius, applaudente quoque Menagio, legebat ὑγρὸν, vt eſt apud Diog. Laërt. vel, vt apud Plutarchum legitur, ἀέρος ἀπείρου πυκνότητα καὶ μάνωσιν, quorum hoc ignem, illud vero aquam eſſe contendebat. Huic vero Archelao addendus quoque eſt Hippion, qui pariter ignem & aquam rerum omnium dixit eſſe principia, non terram, quod optime, vt ſolet demon-

*Diſſ. de Terrae motu Romano.*

ſtrat Summe Rever. Fabricius, licet contra ſtet Cl. Gundlingius. Cecinit quoque in hunc ſenſum tenerorum luſor amorum:

Met. I.

*Quippe vbi temperiem ſumſere humorque calorque,*
*Concipiunt: & ab his oriuntur cuncta duobus.*

Immo dico, Hippocratem, hoc certe reſpectu, Stoicum fuiſſe ante natos, vt cum Lipſio loquar, Stoicos. Horum enim plerique, non omnes, vt Philo Iudaeus notat, putabant omnia ex aqua & igne oriri, & in eandem tandem reſolui elementa. Luculenter Seneca Stoicorum certe princeps; *Aqua & ignis terrenis dominantur; ex his ortus, & ex his interitus eſt.* An ſimilius verbis Hippocratis modo recitatis poteſt eſſe aliquid, quam hoc ipſum? Sed & alius inſignis eſt locus apud eumdem Philoſophum, vbi probat, *omnia* demum *mortalia inundationibus obduci & ignibus vaſtis torreri incendique:* cui & alia poſſunt addi, quae Chriſtianus, vt ſic dicam, Stoicus collegit in Phyſiologia Stoica. Vt breuibus multa complectar, inſedit haec non plane reiicienda opinio multis veterum mentibus. Iuncus apud Stobaeum: Φασὶ

*Nat. Quaeſt. L. III. c. 28.*

*Conſol. ad Marc. c. 25.*

*L. II. diſſ. 21.*

φασὶ τὸν κόσμον αὐτὸν λελῦσθαί ποτε ἐκ μέρους, καὶ αὖθις λυθήσεσθαι εἴς τε πῦρ καὶ ὕδωρ: Druidae apud Strabonem inter alia putabant ἐπικρατήσειν πότε καὶ πῦρ καὶ ὕδωρ: Mitto alia quae huc adferri poterant; vide immortalis Grotii incomparabilem *de V. R. C. librum I. §. XXII, & alibi*. Sufficit mihi, demonſtraſſe, Hippocratem iure dici haud poſſe philoſophum Heracliteum. *Serm. CXX.* *Geogr. l. IV.*

## §. XI.

Reſtat hic etiam explicare, quomodo Cornelius Celſus Hippocratem nuncupare potuerit Democriti diſcipulum, quum tamen is Philoſopho illi φιλογέλωτι haud, vt recte notant Viri docti, prius innotuerit, quam quum ad ipſum ſanandum vocaretur ab inſanientibus Abderitis. Sed ſciendum hic eſt, diſcipulum hoc loco non idem eſſe ac tironem, ſed in genere illum denotare, qui aliquid diſcit, non quando id diſcit: dum enim diſcimus, ſumus diſcipuli, etiamſi viri ſimus, quin adeo ſenes. Democritum igitur & phyſicis & anatomicis, quarum inprimis ſemper fuit ſtudioſiſſimus, obſeruationibus, vaſtam Hippocratis ſubinde adauxiſſe ſcientiam, fidem nobis faciunt & conſtans

veterum traditio, & ea, quae etiam-num ſuperſunt, litterarum monumenta, quae vt omnia pro ſuppoſitiis habeam, nec Clerici, multominus Heumanni, rationes vnquam ſunt effecturae. Superſunt autem adhuc & Epiſtolae & libellus de *Hominis Natura* ad Hippocratem ſcriptus (licet & hunc libellum reiecerit Menagius) vbi in reſponſione ſua ita eum adhortatur Hippocrates: ὀρθῶς ποιήσεις ἐπιϛέλλων ἡμῖν πυκνότερον, καὶ μεταδιδȣ̀ς τῶν ὑπὸ σέο γραφομένων ξυνταγμάτων, ſimul ipſi mittens de Ellebori vſu diſſertationem. Praeterea & eo reſpectu, Democriti diſcipulus non incommode dici poterit Hippocrates, quod partem philoſophiae nobiliſſimam, Ethica puta & moralia, vt loquuntur, ex ipſo hauſerit: In his enim ſe eruditum & inſtructum fuiſſe ab Democrito, palam confitetur in grandi illa, at eleganti ad *Damagetum epiſtola*, vbi inter alia plura, quae ibi legi poſſunt, haec de ſe ſcribit vir veri amantiſſimus: καὶ ἡμᾶς ἐσωφρόνιζε ὁ Δημόκριτος, & ſub epiſtolae finem, ita ſe abeuntem Democritum fuiſſe adloquutum, adſcribit: πολλȣ͂ με τῆς σοφίης θαυμασμȣ͂ πεπλήρωκας, & interiectis paucis: θεραπείην δὲ λαβὼν τῆς ἐμῆς διανοίης,

παρὰ

παρὰ σεῦ ἀπαλλάσσομαι &c. Haec, data occaſione, de hac controuerſia dicenda duxi. Celſo nunc plenius ſua, credo, conſtabit fides, nec habebunt docti viri amplius, quod ſibi crucem figant, dum enim edoctus eſt, vt dixi, Hippocrates, iure vocari potuit diſcipulus. Sed haec de Hippocratis philoſophia & principiis phyſicis ſufficiant.

§. XII.

His neceſſario praemittendis praemiſſis, iam reuertamur ad noſtrum θερμὸν, quod hic potiſſimum eſt dilucidandum. Nimirum immane quantum errant, quicumque cum Cl. Gundlingio aſſerunt, Hippocratem ignis elementum pro Deo habuiſſe, ac tritam philoſophorum quorumdam ſententiam amplexatum, crediſſe, Calidum iſtud ſeu Deum illum diffuſum eſſe per omnia creata, & ideo quiddam eſſe materiale. Velim enim vel vnicum ex Hippocrate mihi locum adferant, ex quo placitum illud aliqua ſaltim ratione poſſit confirmari & probari. Ea enim loca, quae Cl. Gundlingius allegat, omnia eodem modo ac eadem facilitate corruent, ac ea ſuperius quae excuſſimus. Nam ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, legi hucusque in tota il-

la de Hippocrate ἀθέῳ, Exercitatione, ne vnum quidem, quem ἀκαίρως non attuliſſet Vir Cl. & perperam explicuiſſet, vt infra monſtrabo accuratius. Vt igitur eloquar, quid mihi, omnibus rationibus & rerum momentis bene expenſis, circa praeſentem videatur locum, dico, aliud eſſe DEVM ſubtiliſſimo igni aſſimilare, & talem ceu habitaculum ipſius (ἀνθρωποπαθῶς loquendo) ſibi concipere; & aliud ex aduerſo eſſe, Deo ignem tamquam ſubſtantiam atque corpus ipſius, adſcribere. Prius adſeruit Hippocrates, vt iam adparebit, & recte, vt ne quidem culpandus, multo minus pro atheo ſit habendus; alterum ipſi in mentem veniſſe, nullo profecto pacto ex diuini Viri ſcriptis probari vmquam poteſt. Sed vt ordine procedam; nunc primo probabo, Hippocratis Θερμὸν non eſſe materiale; deinde vero non eſſe per corpora mortalia & caduca diffuſum: tandem & demonſtrabo, hanc diuini ſenis doctrinam nec ſacris litteris, nec veterum Chriſtianorum dogmatibus, nec ſobriae denique philoſophiae repugnare. Ad prius ergo quod ſpectat; proprietates, quas ſuo Θερμῷ adſcribit Hippocrates, ſunt ἀθάνατον εἶναι, καὶ νοέειν

πάντα

πάντα, καὶ ὁρῆν, καὶ ἀκέειν καὶ εἰδέναι πάντα καὶ τὰ ὄντα καὶ τὰ ἐσόμενα, h. e. immortalitas, omnipraeſentia, & omniſcientia, vt Theologi loquuntur. Ex quibus prorietatibus ſatis tuto colligere licet, omnem hic excludi materiam, vbi enim materia, ibi nulla poteſt eſſe immortalitas, quippe quae ſemper praeceps eſt in interitum. Egregie hinc apud Stobaeum Iuncus: *Serm. CXX. p. 610.* πάντα ὅσα γίγνεται καθ' ἡντινῦν αἰτίαν, ἀνάγκη λυθῆναι. Τὸ γὰρ ἀΐδιον (notentur iam ſequutura) καὶ ἄφθαρτον, μόνῳ τῷ Θείῳ προσήκει. τὸ δὲ ὑπὸ τεχνίτε συςὰν ἔκ τινος ὕλης, προσδέχεται φθοράν. Deinde, quod ad omnipraeſentiam, quae in verbis πάντα νοέειν, καὶ ὁρῆν καὶ ἀκέειν, laudatur; certe illa etiam materiae non competit. Νες enim (vt ipſorum veterum, vt Plutarchi, Porphyrii, Maximi Tyrii, Galeni, immo noſtri adeo Hippocratis, &c. erat ſententia) *Lib. III. de Diaet. XV. 10.* μόνος ὁρῆ καὶ νες ἀκέει, τὰ δὲ ἄλλα κωφά καὶ τυφλά. Sed mens, quae quaſi eſt DEI ἀποσπασμάτιον, vt Epictetus loquitur, & *decerpta ex mente diuina*, ut ait Tullius, *Hymn. III, 713. adde Lipſ. Phyſ. St. III, 8.* & hinc λιβὰς ἐρανία Syneſio quoque dicta, dici neutiquam poteſt materia, licet hodiernorum quidam ſint, qui contrarium ſtatuere malunt: certe eo

reſpectu, quo mentem iudicare, cogitare, ratiocinari &c. dicimus, illam inepte dixeris materiam, quamcumque etiam Tibi finxeris ſubtiliſſimam & vt ſic loquar, abſtractiſſimam. Supereſt adhuc omniſcientia, quae dictis iam ex cauſſis, ab omni penitus abhorret materia: nam ea ſoli ſoli ſpiritui propria eſt, & quidem longe eminentiori, quam noſtri ſunt ſpiritus ſeu animae. Etenim nos ob noſtram imbecillitatem iuxta & imperfectionem, *ἐκ μέρȣς* tantum, vt S. ait Apoſtolus, ſcimus & cognoſcimus; Qui igitur omnia, quaecumque ea ſint, tum ea, quae actu exiſtunt, tum, quod maius, quae futura, ſcit ac cognoſcit; ille profecto omnium eſt perfectisſimus, & hinc ſapientisſimus. Quis vero potiori quaeſo iure ita vocari posſit, quam ipſe DEVS magnus ille omnis ſapientiae oceanus? An igitur Hippocrates non poſtremi ordinis philoſophus, & ab ſuperſtitioſi & humi ſerpentis vulgi ſorte alienisſimus, igni, h. e. materiae, tam mirabiles & ſtupendas vires adſcripſerit, viris cordatioribus & in Hippocratis lectione exercitatioribus diiudicandum relinquo; ego interim illud conſtantisſime nego, praeſertim quum *ὁμόψηφον*

habeo

habeo ſumme reuerendum Buddeum, quidquid etiam contradicat, aut contradicere velit Cl. Gundlingius. *De Ath. c. 1. §. XX. p. 84. Not.*

§. XIII.

Sed ad alterum iam progredior, probans, Hippocratem non ſtatuiſſe, quod ſuum Θερμὸν ſeu quod idem, Θεῖον, per corpora creata ſit diffuſum, & iisdem veluti innexum. Quid? interpellabit hic Cl. G. nonne ipſa Hippocratis verba demonſtrant aliud? nonne per totum fere de principiis librum vires huius Calidi in artubus & viſceribus animati corporis compingendis cantantur? euolue bone, verba: τοῦτο αὐτοῦ, (ſc. θερμὸν) τὸ πλεῖστον, ὅτε ἐταράχθη πάντα, ἐξεχώρησεν ἐς τὴν ἀνωτάτω περιφορὴν, & verte: Huius igitur plurima pars, quum turbata eſſent omnia, in ſupernam circumferentiam ſeceſſit: pars nempe, vt vides, huius calidi plurima, ob laeuitatem, in ſupremum ſeceſſit locum, non vero omnis. At haec ego ſatis placide audio, &, ſi licet, rideo quoque. Sic enim elumbes & corruptae verſiones, qualis eſt haec Cornarii, iis imponunt, qui contextum ipſum inſpicere vel non volunt, vel non valent. Vox enim πλεῖστον, vti hic legitur, non eſt plurima pars, ſed idem ac *maxime*,

 ſeu

ſeu *μάλιστα*, *inprimis*, *ante omnia*, vt recte ita explicat Guil. Budaeus Vir graece olim doctiſſimus. Hinc ille locus ita potius erat vertendus: *Hoc igitur calidum maxime, quum omnia confunderentur, in ſupremam ſeceſſit circumferentiam.* Nempe hoc ipſo indicatur calidi illius excellentia & praerogativa, quippe quod non paſſum ſe commiſceri & confundi cum craſſis iſtis & caſſis ſubſtantiis, & ob ſuam ſubtiliſſimam eſſentiam, ſublimiora ſelegit loca in règiam veluti ſedem. Quod autem illud attinet calidum, de quo multum in terra fuit concluſum &c. id inquam plane differt a *θερμῷ* illo *ἀθανάτῳ*, ortum ſuum potius deducens ex prima illa corporum nondum in ordinem redactorum *κυκλώσει* ſeu agitatione, volutationeque. Sic enim manifeſte Hippocrates: *κυκλεομένων δὲ τουτέων, ὅτε οὖν ἐταράχθη, ἐπεκλείσθη τοῦ θερμοῦ πουλύ* &c. Tandem & circa *τὸ ἐξεχώρησεν*, quod de calido illo dicitur, moneri poſſet, illud non tam illius, vt ſic loquar, immaterialitatem & praeexiſtentiam probare; quam potius indicare, *θερμὸν* illud cum reliquis corporibus primis primum fuiſſe confuſum, & deinceps maximam partem ab iisdem ſeparatum ſublimia petiiſſe loca.

loca. Verum reſpondeo, actionem illam ſeu ἐκχώρησιν, nihil facere ad denegandam calido illi praeexiſtentiam: ſimili enim fere modo & ſpiritus ille DEI, ſeu רוח אלהים motaſſe ſe dicitur in ſuperficie aquarum, vt ex I. Geneſ. diſcimus: & tamen nemo exin colligere poteſt vel debet, ſpiritum illum DEI tum temporis, quum ſuper aquis ferretur, i.e. dum ageret aliquid, fuiſſe creatum & non potius iamiam praeextitiſſe.

§. XIV.

Tandem & tertium eſt explicandum, hanc nempe Hippocratis hypotheſin nec diuinis oraculis, nec veteri chriſtianae eccleſiae, nec philoſophiae denique ſobriae ac caſtae repugnare. Ad primum ergo quod ſpectat; notum eſt proh dolor! ſatis, mentem noſtram poſt ſemper deflendum lapſum ita fuiſſe obnuptam & tam denſis tenebris circumfuſam, vt ea nihil fere concipere posſit, quam quae in ſenſus incurrunt, h. e. materialia: quo potisſimum ſpectat illud *Mercurii ad Tatium:* ὀφθαλμοῖς μὲν τὰ σώματα θεατά. γλώττῃ δὲ τὰ ὁρατὰ λεκτά, τὸ δὲ ἀσώματον καὶ ἀφανὲς καὶ ἀσχημάτιστον, καὶ μήτε ἐξ ὕλης ὑποκείμενον, ὑπὸ τῶν ἡμετέρων αἰσθήσεων καταληφθῆναι οὐ δύναται.

δύναται. Placuit ergo diuinae miſericordiae, τὰ νοητὰ, i. e. quae non cadunt in ſenſum, & ita ab omni remota ſunt materia, nobis in verbo ſuo, per fidos ſuos amanuenſes, proponere ſub iconiſmo τῶν αἰσθητῶν, vel ſub imagine rerum ſenſualium. Sic e. g. immenſum illud vitae aeternae gaudium depingitur ſpecie ſplendidi epuli: ipſa illa beata ſedes, quae piorum animas poſt fata recipit, ſub effigie fortunati alicuius nemoris & horti; item ſub icone oppidi ex mero auro & pretioſisſimis gemmis conſtructi &c. quin & ipſi ſummo & perfectisſimo Numini ἀνθρωποπαθῶς membra humana, affectus humani & ſimilia in ſenſum incurrentia, adſcribuntur, quamuis nihil plane habeat ἀνθρωπόμορφον, vt alibi teſtatur Scriptura ſacra, & ipſi quoque fasſi ſunt pagani, teſte Diog. Laërt. Zenone & Philone Iudaeo pasſim. Sic &, quod praeſertim huc pertinet, idem illud ἄϋλον Ens repraeſentauit ſe ſub ſpecie *ignis* & *flammae*, & permiſit indulgentisſime ſe ita deſcribi ab ἁγιογράφοις, πῦρ γὰρ καὶ φῶς, inquit Clemens Alex. ἀλληγορεῖται ὁ Θεὸς καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ πρὸς τῆς γραφῆς: Non quod eius eſſentia, abſit, ignea ſit, ſed *quod ignis*

*Matth. VIII, 11.*

*Strom. L. V.*

*ignis diuinae proprietatis*, Dionyſii Areopagitae verba ſunt, *inter haec, quae ſub oculos cadunt, plurimas imagines habeat*, quod infra paullo accuratius docebitur. Sic Moyſi comparuit in *ardente rubo*; Iſraelitis incertas & ſalebroſas ſemitas ſub *columna ignea* ſignauit: Saepe in Pſalmis, Vatum libris, & Ioannea Apocalypſi, *ſpecie ignea*, apparet, eiusque ſedes *fulget* ibidem & *fulgurat*; in Actibus Apoſt. ſanctisſimus ille Spiritus *linguarum ignearum* ad inſtar, in Apoſtolos effuſus fuit. Φῶς, inquit de Deo B. Paullus, οἰκῶν ἀπρόσιτον, ὃν εἶδεν ὐδεὶς ἀνθρώπων, ὐδὲ ἰδεῖν δύναται. Sic optimus noſter Salvator ſaepius in Nouo Foedere, inprimis apud Ioannem, vocatur Φῶς: Nota quoque ex eodem ſacro libro ſatis eſt phraſis: δόξα κυρίȣ Θεȣ͂ &c. cui reſpondet Hebraeum כבוד quod *ſplendorem* denotat *illuſtriſſimum*. Alia praetereo. Sat eſt, me probaſſe, DEVM ſupremum in ſacris litteris igni & lumini comparari, eiusdemque ſedem &, vt ſic loquar, regiam *lumine puriſſimo fulgere*. Nunc videamus, quid de ſuo calido dixerit Hippocrattes. Δοκέει μοι ὁ καλέομεν Θερμὸν, ἀθάνατον εἶναι &c. *Videtar mihi*, inquit. *id, quod calidum vocamus, ſeu quod ſub nomine & ſpecie*

I. Tim. VI, 16.

*ſpecie calidi invocamus* (καλεῖν enim & *vocare* eſt & *inuocare*, vt ex Aeſchyli *Prometh. Vinct.* Sophoclis *Trachin.* & aliunde ſatis conſtat) *eſſe immortale.* Sane ex his patet luculentisſime, Hippocratem Deo nequaquam naturam igneam adſcripſiſſe, non enim dixit: ὃ ἐστι θερμὸν, ſed ὃ καλέομεν, quod ita, ad ſenſuum hebetudini aliquanto ſuccurrendum, vocamus & depingimus. Haec qui cum iis conferre velit, quae ſuperius de calidi Hippocratici immaterialitate diximus, videbit clare, diuinum ſenem DEVM nonniſi σχηματικῶς aut figurate, ignem ſiue calidum appellaſſe.

§. XV.

Sed progredior, & minori nunc probo negotio, Hippocratis hypotheſin hac in parte, nec eccleſiae chriſtianae contrariari. Quid enim Scripturae S. illi verae eccleſiae normae, non contrariatur; illud nec eccleſiae poteſt: Sed prius eſt, vt demonſtravi hactenus, verum; ſequitur hinc & alterum eſſe. Nolo igitur hic, etſi poſſem, multa patrum graecorum aeque ac latinorum loca coaceruare, in quibus DEVS *ignis, lux, calor* &c. vocatur & cum iisdem fuſe & elegan-

ter comparatur. Vt nihil de poetis chriſtianis dicam, apud quos hac phraſi nihil legitur frequentius: ſic, vt vnum tantum, quod iam mihi ſuggerit memoria, adferam teſtimonium, Gregorius ille Nazianzenus ſub finem *threni ſui* ſuorum laborum & aerumnarum ergo, ad Chriſtum directi, DEVM vocat ἀϛράπτοντα τρισσοῖς ἐν φαέεσσιν, *in triplicibus luminibus fulgurantem.* Et quis neſcit, & noſtros Theologos in hunc usq. diem, illa ſaepius delectari ſimilitudine, & hymnos decantari in noſtra eccleſia, qui DEVM ceu *blande fouentem ignem*, ceu *puriſſimum lumen* &c. celebrant. Potius ergo ad Tertium me conuerto, quo mihi probandum eſt, hancce Hippocratis theſin nec philoſophiae ſobriae contradicere. Nimirum, quum acutiores accuratioresque perſpicerent philoſophi, τὸ Θεῖον αὐτὸ ἀόρατον ὀφθαλμοῖς, ἄῤῥητον φωνῇ, ἀναφὲς σαρκὶ, ἀπαθὲς ἀκοῇ, vt loquitur Maximus Tyrius, nec dici poſſe γένος, nec εἶδος, nec διαφορὰν, vt inquit Alcinous, & hinc eſſe δυσνοούμενον ζήτημα, vt Secundus de DEO ait, καὶ ἀκατωνόμαστον, vt Plato dicit apud Appuleium &c. ſedulo eo allaborarunt, vt ſub ſchemate quodam atque effigie ineffabilem illum ſpiritum

*Diſſ. I. & XXXVIII.*

*de Doct. Pl. c. X.*

*Doct. Plat.*

tum adumbrarent, quo vel aliquem ſaltim conceptum ſibi de ipſo formare poſſent. Huc ſpectant inprimis illa ſupra iam citati Tyrii Maximi: οὐ ἔχοντες, inquit ille, αὐτοῦ (Θεοῦ) λαβεῖν τὴν οὐσίαν, ἐπερειδόμεθα φωναῖς, καὶ ὀνόμασι, καὶ ζώοις, καὶ τύποις, χρυσοῦ καὶ ἐλέφαντος καὶ ἀργύρου, καὶ φυτοῖς καὶ ποταμοῖς καὶ κορυφαῖς, καὶ νάμασιν, ἐπιθυμοῦντες αὐτοῦ τῆς νοήσεως. ὑπὸ δὲ ἀσθενείας, τὰ παρ' ἡμῶν κατὰ τῇ ἐκείνων φύσει ἐπονομάζοντες, poſt quibusdam interiectis, οὐ νεμεσῶ, pergit, τῆς διαφωνίας. Ἴστωσαν μόνον, ἐράτωσαν μόνον, μνημονευέτωσαν μόνον; & iſtud Secundi, vbi DEVM vocat πολύμορφον εἴκασμα καὶ πολυχάρακτον μόρφωμα. Schema autem ad DEI naturam & proprietates delineandas, nullum ipſis commodius videbatur atque aptius, quam *ignis* atque *luminis*. Quum enim elementum illud omnium ſit ἰσχυρότατον, *fortiſſimum*, vt alicubi ait Hippocrates, καὶ δυνατὸν πάντα διὰ παντὸς κινῆσαι, vbi idem dixit, omniaque diſrumpat atque peruadat, item nutriat augeatque, & ſi quae hoc genus ignis aliae ſint proprietates: putarunt, vt dixi, diuinas proprietates ſub *ignis ſchemate* aliquantulum poſſe illuſtrari. Egregia proinde Theodoti eſt meditatio ſuper

iis

iis verbis in V. T. aliquoties occurrentibus, vbi DEVS אש אכלת ſeu πῦρ καταναλίσκον, aut, quod celeberrimo Hardtio magis placebit, ἐσχάρα ἀναλίσκουσα, vocatur, quam hic tranſcribere haud pigebit: ὅταν, inquit, ὁ ΘΕΟΣ λέγηται πῦρ καταναλίσκον, οὐ κακίας, ἀλλὰ δυνάμεως ὄνομα καὶ σύμβολον ἐκλεκτέον. ὡς γὰρ τὸ πῦρ ἰσχυρότατον τῶν στοιχείων καὶ πάντων κρατοῦν, οὕτω καὶ ὁ ΘΕΟΣ παντοδύναμος καὶ παντοκράτωρ, ὁ δυνάμενος κρατῆσαι, κτίσαι, ποιῆσαι, τρέφειν, αὔξειν, σώζειν, σώματος καὶ ψυχῆς ἐξουσίαν ἔχων, &c. plura ibi, quae huc ſpectant, legi poſſunt, auctor enim docte in illa allegoria pergit, quibus addi etiam poteſt locus Dionyſiii Areopagitae ſupra mihi allegatus. Non ſolum autem igni DEVM veteres comparabant; ſed & lumini & ſplendori, vnde inter alia encomia, Φῶς apud Secundum aliosque vocatur. Quum vero illuſtrius nullum, nullumque maius Sole, viderent lumen, & conſiderarent, quam late & ample *magnus* ille, vt Ouidius canit, *mundi oculus* ſuos ſpargeret radios, item quam mobile & quam ὠκύδρομον eſſet corpus, & quam θαυμαστὸν σκεῦος, vt loquitur Siracides; porro, vti blando ſuo calore omnia foueret, nutriret, augeretque &c. non

dubitarunt magnum creatorem, cum magno hoc, vt ita dicam, creato comparare. Hinc Plato, teſte Macrobio, *ſolum DEO ſimillimum de viſilibus ſolem repperit, & per eius ſimilitudinem viam ſermoni ſuo attollendi ſe* (vt recte legit Gronouius) *ad non comprehendenda patefecit*, ad quem locum egregium inſpicienda omnino Pontani eſt obſeruatio: Plutarchus quoque ſolem vocat περικαλλὲς ΘΕΟΥ̃ εἴδωλον, *pulcerrimam DEI ſpeciem ſeu effigiem*, apud quem & alia huius commatis legere eſt, vt & apud Max. Tyr. aliosque plures.

*Som. Scip. I, 2.*

*Lib. ad Princip. indoct.*

§. XVI.

Hactenus boni illi priſci & cum illis optimus noſter Hippocrates recte fuerunt philoſophati. Sed ſicuti ex hypotheſi ſiniſtre intellecta triſtiſſima ſaepius mala, bella, iurgia ſcimus fuiſſe oborta: ita & hic contigit. Quum enim eſſent, qui illam inter DEVM ignem lumenque comparationem legerent, non autem intelligerent, DEVM comparari tantum cum igne atque ſole &c. non vero eſſe ignem atque ſolem: euenit, vt DEO igneum adſcriberetur corpus, ſol pro DEO haberetur, & materiale ſic cum immateriali confunderetur. Hinc eſt illud

illud *ἀθάνατον πῦρ* ſeu immortalis ignis, vt apud Plutarchum, Dionyſium Halicarnaſſeum aliosque audit, quem Veſtales Virgines ſancte cuſtodiebant, de quo potisſimum Lipſius conſulendus eſt. Hinc & Perſae ignem & ſolem, vt ex Herodoto, Diodoro, Strabone, Malala &c. notum, DEI loco colebant, quin & omnes tandem in vniuerſa fere Mythologia & Theologia paganica dii ad vnum ſolem referebantur, quod luculenter demonſtrarunt cum Macrobius, tum illuſtre illud orbis eruditi decus Gisbertus Cuperus; & hoc eſt, quod DEVS Secundo *πολυώνυμος δύναμις* vocetur. Multis autem probare velle exemplis & teſtimoniis, ſoli diuina attributa fuiſſe adſcripta, ipſumque deuotiſſime & ſuperſtitioſisſime cultum; idem foret, ac probare velle, quod ſol ſplendeat, neutrum enim probatione indiget. Audiamus tamen precantem apud Homerum Atridem: *Lib. de Veſta.* *Harpocrate.*

*Ἠέλιός θ᾽ ὅς πάντ᾽ ἐφορᾷς καὶ πάντ᾽ ἐπακούεις.* *Il. III.*

& Orpheum apud Malalam: *Chronogr.*

*Ὦ ἄνα κ. λ.*

*Πανδερκὲς, θνητοῖσι καὶ ἀθανάτοισιν ἀνάσσων.*

Quale quid & apud Euripidem ceteroſque poëtas frequenter reperire eſt. Sed peſſime omnium Stoici, Plutarcho, Diogene Laërt. Stobaeo aliiſque teſtibus, DEVM & Naturam (haec enim ambo ipſis, vt notum, ſynonyma ſunt ſunt, non aeque Hippocrati, quod Cl. Gundl. adſerere voluit) definiuere per *πῦρ τεχνικὸν, ὁδῷ βαδίζον εἰς γένεσιν.* Et licet Lipſius, magnus ille Stoicorum patronus, ſatis argute *τὸ πῦρ τεχνικὸν* explicuerit; dubito tamen, an ſatis vere. Stoicos enim effigiem & ſimilitudinem DEI cum ipſa illius eſſentia confudiſſe ſatis ſuperque puto eſſe euictum; hoc autem Hippocratem non feciſſe ſuperius iam eſt demonſtratum, & infra iterum demonſtrabitur.

### §. XVII.

Sed vnum adhuc reſtat, quod & in ſuas partes a Cl. Gundl. pertractum video: ſcilicet Hippocratis *θερμὸν* & veterum *Αἰθέρα* ſynonyma eſſe. Sic enim Hippocr. *καὶ ὀνομῆναί μοι αὐτὸ δοκέουσι οἱ παλαιοὶ αἰθέρα.* Quum vero notum ſit, Stoicos praecipue, vt ex Plut. Diog. Laërt. Cicerone, Lipſio, ſupra iam citatis, apparet, aetherem pro DEO habuiſſe, hincque putaſſe eum

κεχω-

κεχωρηκέναι διὰ τῶν ἐν ἀέρι, καὶ διὰ τῶν ζώων ἁπάντων καὶ φυτῶν &c. vt Laërtius ait Diogenes, & ſic DEVM mundo quaſi intexuiſſe, & materiale cum immateriali confudiſſe. Sequi ergo exinde videri poterat, etiam Hippocratem hoc dogma amplexum, credidiſſe, DEVM ad inſtar ſubtilisſimi ignis, per cuncta creata eſſe diffuſum. Verum liceat hic mihi illis, quae ſuperius de Hippocratis Θερμῷ a me fuerunt diſputata, addere haec ſequentia. Aether ἀπὸ τȣ͂ αἴθεσθαι potius, vt recte putant Phurnutus, Anaxagoras, Scholiaſtes Ariſtophanis aliique, quam, quod *Plato*, Ariſtoteles & Appuleius ſentiunt, ἀπὸ τȣ͂ ἀεὶ θεῖν denominatus, pars caeli credebatur ſuprema, puriſſima, & vt poëta ait, *liquidiſſima* item ſplendidiſſima laevisſimaq;. Diodorus Siculus περὶ κοσμογονίας loquens: τὸ πυρῶδες ἀέρος πρὸς τȣ̀ς μετεωροτάτȣς τόπȣς συνδραμεῖν, ἀνωφερȣ͂ς ȣ̓́σης τῆς τοιαύτης φύσεως διὰ τὴν κȣφότητα. Diogenes Laërtius: ἀνωτάτω εἶναι τὸ πῦρ ὃ δὴ (vt recte legitur apud Suidam, obſeruante quoque Menagio non ὄν, vt vulgo iam in codd. impresſis, ſpectat enim ad τὸ πῦρ, quod, vt notum, tertii eſt generis) αἰθέρα καλεῖσθαι. Macrobius: *Quidquid ex omni materia, de qua facta ſunt omnia,*

*Zenone.* *ad Nubes.* *Cratylo.* *Libb. de Mundo.* *Bibl. L. 1.* *Zenone.* *Som. Sc. I, 22. add. Appul. de D. P.*

*mnia, puriſſimum & liquidiſſimum fuit, id tenuit ſummitatem, & aether vocatus eſt.* Accinat Ouidius:

Met. I. it. XV.

*Ignea conuexi vis & ſine pondere caeli*
*Emicuit, ſummaque locum ſibi legit in arce.*

Taceo plura loca, quae nunc apud Ciceronem *Libro* potisſimum de *N. D. ſecundo*, nunc apud Apuleium libris de *Philoſophia Nat. de Deo Socratis*, & maxime de *Mundo*, vbi ſaepisſime aetherem explicat per *liquidiſſimum ignis ardorem*, nunc apud alios, inuenias. Hunc igitur Aethera, hoc liquidisſimum inquam purisſimum & ſplendidisſimum ſupremumque caeli ſpatium priſci illi & cordati mortales in regiam quaſi ſedem ac palatium, diuino & purisſimo Numini asſignabant. Agamemnona ita precatum legimus apud Homerum:

Il. 13. &c.

Ζεῦ κύδιϛε, μέγιϛε, κελαινεφὲς, αἰθέρι ναίων,

E. κ. η.

Heſiodus: Θῆκε δέμιν (νύκτα) κρονίδης ὑψίζυγος, αἰθέρι ναίων, apud quem, vt & Homerum dii frequentisſime dicuntur ὑπέρτατα δώματα ναίειν, item ὀλύμπια δώμὰτα ἔχειν. In Olympo apud Homerum:

μάλ'

- - - - - - μάλ' αἴθρη    *Odyſ. 2.*
πέπταται ἀννέφελος, λευκὴ δ' ἐπιδέδρομεν αἴγλη.
Τῷ ἔνι τέρπονται μάκαρες θεοὶ ἤματα πάντα.

Apud Aeſchylum *Eumenidibus*, & Ariſtophanem *Theſmophoriazuſais*, ita iuratur:

Ὄμνυμι δ' ἱερὸν αἰθέρ' οἴκησιν Διὸς,

Tale & apud Sophoclem legitur, & alibi Ariſtophanes aetherem ſaepius vocat Διὸς δωμάτιον, *Iouis habitaculum.* *Ranis.* Zeno apud Diog. Laërt. Iouem Ἀθηνᾶν dici putabat, κατὰ τὴν εἰς αἰθέρα διάτασιν τȣ̃ ἡγεμονικȣ̃ αὐτȣ̃, (quamuis recte rideat miram hanc ſeu miſeram potius etymologiam doctiſſimus Menagius, adeo, vt mendum ſubeſſe, atque pro Ἀθηνᾶν, Αἰθέρα potius legendum eſſe ego ſuſpicer; de qua Synecdoche mox plura), & Appuleius deos *in ſublimi aetheris vertice locatos* voluit, *De Deo Socr.* eorumque *domum caelum* vocauit pluribus in locis: vt mittam, quae Ariſtoteles habet circa finem *libri de Mundo*, *Phyſ. St. II, 12.* quaeque apud Lipſium in hanc rem collecta, leguntur. Sic & Virgilius de campis Elyſiis, vbi habitant diui, & depuratae, vt ſic loquar, heroum animae:

Aen. VI. *Largior hic campos aether & lumine veſtit*
*Purpureo.*

Truculentus Pluto Proſerpinam vi abreptam, ita ſolatur, apud Claudianum: deR.P.L.II.

*Lumenque videbis*
*Purius, Elyſiumque magis mirabere ſolem.*

Talia multa in *Platonis Phaedone*, & in *Conſolatione* a Plutarcho *ad Apollonium* ſcripta, alibique reperire licet.

## §. XVIII.

Verum putandum non eſt, tantae temeritatis fuiſſe veteres, vt crediderint, DEVM, quem οὐδὲν ἐκφεύγειν, vt dixit Epicharmus, καὶ πάντα δύνασθαι καὶ ἴσασθαι πάντα, vt apud Homerum aliquoties, καὶ πάντα ἰδεῖν καὶ πάντα ἀκούειν, vt idem ait, & Euripides quoque cum Sophocle, vere aſſerebant, loco aliquo poſſe contineri, &, vt loquitur Appuleius, *comprehendi*, ſpatioque quodam circumſcribi. Euripidis dicitur iſtud: Apologia.

Ποῖος δ᾽ ἂν οἶκος τεκτόνων πλασθεὶς ὕπο,
Δέμας τὸ θεῖον περιβάλοι τοίχων πτυχαῖς.

Heraclitus in quadam ad *Hermodorum* quemdam *epiſtola*: ὁ ΘΕΟΣ οὐδὲ ἔχει ἕνα περί-

περίβολον, ἀλλ᾽ ὅλος ὁ κόσμος αὐτῷ ναός ἐςι ζώοις καὶ φυτοῖς καὶ ἄςροις πεποικιλμένος; plura, quae huc ſpectant collegit Dougtaeus in *Analectis ſacris*. *P. II, Excurſ. XLIX.* Quum igitur DEVM in caelo ſeu aethere habitare dicerent, idem eos intellexiſſe credibile eſt, quod ſupra iam ratione ignis & luminis edisſeruimus, nempe σχηατικῶς & comparatiue ita fuiſſe loquutos. Simili enim ratione (h. e. ἀνθρωποπαθῶς vt aiunt) in Voluminibus ſanctis, caelum ſaepisſime DEI ſedes vocatur & tabernaculum, item, quod apud Ieſaiam, vt & Hieropſalten &c. maxime inuenitur, DEI כסא h. e. ſolium; quin & a Chriſto ipſo apud Matthaeum, & alibi in Nouo Foedere, ΘΕΟΥ̃ Θρόνος, in quem etiam ſenſum, vt id obiter hic inſeram, Sophocli *Antigone*, caelum audit θρόνος Διὸς & Theocrito *Thalyſia*, θρόνος Ζανὸς, quod Dorice, vt notum, idem ac Διὸς, *Vid. σχολ. Theocr.* & tandem Colutho Thebano ἕδρη ὑψιμέδοντος Διὸς. *DEI autem ſolium dicitur, quod in eo opificio pulcerrrimis aſtris picturato, eiusque perpetuo & aequabili motu, diuina maieſtas eximie eluceat, quemadmodum Regum gloria tunc maxime conſpicua eſt, quum ſolio ſuo inſident*, *Lib. de Raptu Hel.* verba ſunt maximi Grotii ad Matth. C. V. qui & alibi ad Matth. XXIII, 22. *p. m. 388.*

egregium ſane locum ex *Scriptore reſponſionum ad Graecos* in Iuſtini operibus, adfert, qui hanc Grotii interpretationem approbat & confirmat. Atque ex hoc demum factum eſt, vt aether, vel caelum ἀντονομαστικῶς, aut, vt Grotius mauult, συνεκδοχικῶς, pro DEO ipſo ſumeretur, regia veluti pro rege, & continens (ſi ita de eo, qui nullibi continetur, loqui liceat,) pro contento. Huc illud Euripidis:

*Ὁρᾷς τὸν ὑψοῦ τόνδ' ἄπειρον αἰθέρα,*
*Καὶ γῆν πέριξ ἔχονθ' ὑγραῖς ἐν ἀγκάλαις,*
*Τοῦτον νόμιζε Ζῆνα, τόνδ' ἡγοῦ Θεόν.*

*Lib. II. de N.D.* Quod Cicero vertit, aſt *licentius*, vt ait Barneſius, adde & *ſomnolentius*. Tale & illud eſt Ennj bis a Tullio, ſemel ab Appuleio allegatum:

*Adſpice hoc ſublime candens, quem inuocant omnes Iouem.*

Plura loca, vbi Iuppiter nonnunquam pro caelo, & hoc pro Ioue ponitur, invenire eſt apud Virgilium *libro* potisſimum *Georgicῶn ſecundo*; apud Lucretium ſaepiſſime, apud Heſiodum, adnotante Graeuio, atque Ouidium aliquoties, apud poëtas ceteros paſſim: conferatur etiam omnino Macrobius, *S. S. I, 14. & Sat. I. 18.* item & Heraclides, ſeu ille, qui auctor eſt τῶν ἀλληγοριῶν ὁμηρικῶν. Sed nec

nec ſacri Scriptores illam συνεκδοχὴν penitus reſpuunt: Notum enim, vocem Hebraeam שמים ſeu vt apud Danielem legitur שמיא figurate ſumi pro DEO ipſo; quale quid vel in Nouo Teſtamento vſu venit, quum ab ipſo Saluatore ὀυρανὸς opponitur τοῖς ἀνθρώποις: plura alia taceo, ne in Theologorum caſtra, quum Medicus ſim, irrupiſſe videar: Legi tamen de hac re poſſunt Grotius ad dictum Lucae caput XV. Heinſius cum in *Adnotationibus*, tum *Ariſtarcho*, & Lomeierus de *Luſtrationibus Veterum gentilium*, vt Buxtorfium, Schindlerum, Guſſetium aliosque gloſſariographos ſileam, qui omnes notarunt, hanc Synecdochen Rabbinis & Thalmudiſtis familiariſſimam eſſe. Hoc igitur quoque ſenſu, quin ſapienter veteres τὸ Θερμὸν Hippocratis, h. e. ſummum DEVM ſub ignis effigie adumbratum, aethera vocauerint, nihil profecto, cur dubitem, cauſſae video. Vnde autem illud ſit ortum, quod Veterum quidam, praecipue Stoici, putarent, aethera, ſiue caelum reuera eſſe DEVM, atque expanſum quid per omnia creata, nunc, quam breuiſſimis potero, eloquar.

*Cap. IV, 23.*

*Matth. XXI. 25. adde Luc. XV, 18.*

*Cap. X.*

§. XIX.

§. XIX.

Nimirum, quum paganorum plurimi DEVM & omnipraeſentem crederent & omniſcium, vt ſuperius ex Homero multisque aliis probaui, & iam ex duobus plane eximiis Xenephontis locis probare poſſem, niſi res nota ſatis eſſet & decantata, ipſisque hinc, dum σχῆμα illud, de quo hactenus, haud recte caperent, mirum, quin ridiculum quoque videretur, omniſcientem & omnipraeſentem caelo quaſi includere, & loco quodam circumſepire: euenit, vt aetherem ſeu coelum figurate licet, vt ſupra docui, pro Deo ſumtum, pro DEO ipſo haberent, putantes eius omniſcientiam & omnipraeſentiam eo concipi poſſe melius, ſi adſererent, eum ſub ſpecie ſubtilisſimi ignis vel & aëris, per cuncta eſſe fuſum, ac expanſum, & ſic totum complere mundum. Locus certe luculentus apud Philemonem Comicum extat, vbi aër in hunc modum loquens introducitur, quem, & ſi paullo eſt diffuſus, adſcribam tamen:

*Cyropaed. L. 1. & in Sympoſ.*

Ὅν οὐδὲ εἷς λέληθεν οὐδὲν ποιῶν,
Οὐδ' ἂν ποιήσων; οὐδὲ πεποιηκὼς πάλαι,
Οὔτε Θεὸς, οὔτ' ἄνθρωπος, οὗτος εἰμ' ἐγώ,
Ἀὴρ, ὃν ἄν τις ὀνομάσειε καὶ Δία.
Ἐγὼ δ', ὃ Θεοῦ 'στιν ἔργον, εἰμὶ πανταχοῦ,

Ἐνταῦθ

Ἐνταῦθ' ἐν Ἀθήναις, ἐν Πάτραις, ἐν Σικελίᾳ,
Ἐν ταῖς πόλεσι πάσαισιν, ἐν ταῖς οἰκίαις
Πάσαις. Ἐν ὑμῖν πᾶσιν οὐκ ἔστιν τόπος,
Οὗ μή 'στιν ἀήρ. ὁ δὲ παρὼν ἁπανταχοῦ
Πάντ' ἐξ ἀνάγκης οἶδε, πανταχοῦ παρών,

Notum quoque illud Arati:

- - μεσταὶ δὲ Διὸς πᾶσαι μὲν ἀγυιαὶ,
Πᾶσαι δ' ἀνθρώπων ἀγοραί. μεστὴ δὲ θάλασσα,
καὶ λιμένες πάντη δὲ Διὸς κεχρήμεθα πάντες.

Vnde natum iſtud Maronis:

*Iouis omnia plena*: idem ille alibi: Ecl. III.

*Deum namque ire per omnis*
*Terraſque, tractusque maris, caelumque profundum.* Georg. IV.

Et *Aeneidos* VI.

*Principio caelum ac terras, camposque liquentis &c.*
*Spiritus intus alit, totamque infuſa per artus*
*Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.*

Quae verba paſſim explicat Macrobius. Dixerat & Aeſchylius, teſte Clemente Alexandrino:

Ζεύς ἐστιν αἰθὴρ, ζεὺς δὲ γῆ, ζεὺς δ' οὐρανὸς, Stromat. V.
Ζεύς τοι πάντα.

Et ante ipſum Orpheus verſibus, quos Libb. de & Mundo.

& Ariſtoteles citat & Appuleius, quorumque initium eſt:

*Ζεὺς πρῶτον γίνετο, Ζεὺς ὕςατος ἀρχικέραυνος.*

Accedat & illud ſancti, vt ait poëta, Catonis ad Labienum, apud Lucanum:

*Eſtne DEI ſedes niſi terra, & pontus, & aër,*
*Et caelum & virtus? Superos quid quaerimus vltra?*
*Iuppiter eſt quodcumque vides, quocumque moueris.*

Quae verba, vt id obiter moneam, paullo aliter allegat ill. Boylius. *Lib. de Natura.* Manilius quoque cecinit:

*Quum ſpiritus vnus*
*Per cunctas habitet partes, atque irriget orbem*
*Omnia peruolitans, corpusque animale figuret.*

Addendus hic quoque eſt Seneca *Epiſt. XLI.* & alibi, & potiſſimum, quae Seneca recentior habet in *Stoicorum phyſiologia* ſaepius iam dilaudata.

§. XX.

Et ſic ſubtilia illa dicam? an vilia hoc paſſu ingenia, DEI & omniſcientiam & omnipraeſentiam optime poſſe concipi exiſtimabant. Verum, quam abſonum ſit atque inſulſum, de DEO, Ente,

Ente, ut ſic loquar, ſummo ac perfe-
ctiſſimo, tam rudes tamque materiales
ſibi conceptus fingere, facili quilibet
perſpiciet negotio, qui modo cogno-
verit, quod, quum DEVS ſit perfectis-
ſimus, ſummarum ipſius virtutum
nec modus, nec vis ab imperfectisſimo
homine percipi ac concipi queat. Hoc *Exod.*
inter alia palam fit in Moyſis hiſtoria, *XXXIII.*
cui DEI *ſplendorem* perſpicere cupien-
ti, reſpondebatur, fieri haud poſſe, vt
homo, quatenus mortalis, & corpore
indutus, eximiam diuini Numinis ex-
cellentiam oculis luſtrare poſſit, quin
extemplo intereat. Nam nec totus
mundus, immo ſi plures etiam cum
priſcis finxeris, ad tantum tantum Do-
minum ſufficit capiendum. Quid
enim humilis caſa vileque tugurium
in magni Regis Principisque oculis,
idem illud totus ille & circumfuſus
orbis coram DEO Regum Rege, Do-
minorum Domino; quum terra, teſte
ipſa Scriptura S. ſit tantum pedum
ipſius ſcabellum. Egregie proinde,
vt plerumque ſolet Iudaeus Philo:
ΘΕΟΥ͂ οὐδὲ ὁ σύμπας κόσμος ἄξιον ἂν εἴη *de Leg. al-*
χωρίον καὶ ἐνδιαίτημα. ἐπὶ αὐτὸς ἑαυτῷ *legor.*
τόπος, καὶ αὐτὸς ἑαυτοῦ πλήρης καὶ ἱκα-
νὸς ὁ ΘΕΌϹ. κ. λ. Idem alibi: ὑπὸ τοῦ *de Confuſ.*
ΘΕΟΥ͂ πεπλήρωται τὰ πάντα, περιέχον- *Linguar.*
τος,

τος, ἐ περιεχομένε, ᾧ πανταχε τε καὶ ἐδαμε συμβέβηκεν εἶναι μόνῳ. ἐδαμε μὲν, ὅτι καὶ χώραν καὶ τόπον αὐτὸς τοῖς σώμασι συγγεγέννηκε. τὸ δὲ πεποιηκὸς ἐν ἐδενὶ τῶν γεγονότων θέμις εἰπεῖν περιέχεσθαι. Πανταχε δὲ, ὅτι τὰς δυνάμεις ἑαυτε διὰ γῆς, καὶ ὕδατος, ἀέρος τε καὶ ἐρανε τείνας, μέρος ἐδὲν ἔρημον ἀπολέλοιπε τε κόσμε, & quae ibi ſequuntur plura, conferri quoque hic ſummus meretur Grotius. Sufficit igitur, nos ex reuelatione ſcire, DEVM ubique eſſe praeſentem, ſcireque omnia, vi immenſae ſuae τελειότητος, & conſummatae virtutis: nil refert, cognoſcere velle, quo modo id fiat; illud enim ſupra captum noſtrum: mirari iſtud convenit, non rimari: id enim nimis eſt curioſi, naſutuli, demum & impii, quod vel ipſi caeci pagani agnouerunt. Menander:

*Comment. ad Matth. V. p. m. 61.*

Τίς ἐςιν ὁ ΘΕΟΣ, ἐ θέλης σὺ μανθάνειν,
Ἀσεβεῖς, τὸν μὴ θέλοντα, μανθάνειν θέλων.

Et Philemon:

ΘΕΟΝ νόμιζε καὶ σέβε, ζήτει δὲ μὴ,
Πλεῖον γὰρ ἐδὲν ἄλλο, ἢ ζητεῖν ἔχεις.
Ὡς ὄντα τἔτον καὶ παρόντ' ἀεὶ σέβε.

Hinc ſatis patere arbitror, quam ſtolida (ignoſcite Lectores, volui Stoica)

eorum ſit ſententia, qui & hoc die, Deum per *ſpatium* definire non erubeſcunt, loco illo *Act. XVII, 28.* quamuis inuito & reclamante, in probationem pertracto. DEI enim eſſentia ab homine, quatenus tali, deſcribi nequit, niſi admiſta quapiam materia. DEVM autem ſibi fingere materialem, impium eſt, vt dixi, & blaſphemum: hinc hic tacere praeſtat, quam loqui; ſin autem de DEO loqui velimus, dicamus: ſcimus quod DEVS ſit, neſcimus, quid ſit, niſi perfectiſſimum quid. Sed hic dictis meis in Hippocratis locum περὶ Θερμȣ̃, finem facio: & licet multa, immo forſan nimia, dixiſſe videar, cenſuram tamen adeo duram meruiſſe vix crediderim. Erat enim hic locus prae reliquis ſedulo excutiendus, quoniam magnum ex illo de Hippocratis Atheiſmo ſeu Deo Hippocratis materiali, peti omnino poterat argumentum.

## §. XXI.

Sed ad reliqua iam progredior, & *locum* inprimis, qui nunc a Cl. Gundlingio allegatur, *quintum* breuiter & perſpicue explanare ſatago, quod & in reliquis ſequuturis me facturum ſemel & ſimul promitto. Is autem ex libri *Epidemiω̃n VIti Sectione ſecundum Lindanum,*

*num, Vta* deſumtus ita habet: Ἀνευρίσκει ἡ φύσις αὐτὴ ἑωϋτῇ τὰς ἐφόδους, οὐκ ἐκ διανοίης &c. Putat hic Cl. Gundl. haec verba (ſatis corrupte, vt id obiter moneam, ab ipſo exſcripta) loco de Θερμῷ ſuperiori non contrariari: vnde & ſtatim illi illa adnectit: ſed ego, pace eius, plane aliud: toto inquam caelo contrariantur, idem enim hic fere eſt, quod ſupra in *ſecundo loco*, vbi Hippocrates dixerat φύσεις πάντων eſſe ἀδιδάκτους, ſatis a me, vt puto, dilucidato. Nam probare vult hoc loco diuinus Senex, Naturam, h. e. vt ſaepius iam dixi, motus illos naturales & ordinatos, ſeu mechaniſmum concreatum, nec ratione impulſam, nec conſilio vſam, ea, pro ſapientiſſima ſummi conditoris ſententia & voluntate, facere ac abſoluere, quae machinae corporeae animatae conducant, qualia v. g. ſunt τὸ σκαρδαμύσσειν, καὶ ἃ ἡ γλῶσσα ὑπουργέει, (quae immediate apud Hippocratem ſequuntur d. l. ſed omisſa ſunt a Cl. Gundlingio, quia ſcilicet in ſuam rem non videbantur) ad quae verba Galenus ſcitiſſime: τὸ σκαρδαμύσσειν (ὀνομάζεται δ' οὕτως τὸ κλείσαντα τὰ βλέφαρα, διὰ ταχέων αὖθις ἀνοῖξαι) παραχρῆμα τοῖς γεννηθεῖσιν εὐθέως ὑπάρχει ζώοις ἀδιδάκτως; & poſt paullo

*Comment. ad VI. Epid. Hipp.*

ad

ad verba: γλῶσσα ὑπεργέει: προελομένων ἡμῶν ἡντινῦν φθέγξασθαι φωνὴν, ἡ γλῶττα πρὸς τὴν διάρθρωσιν αὐτῆς ἑτοίμως ὑπηρετεῖ &c. & quae ibi ſequuntur lectu ſane digniſſima. Nunc, qui haec, ex Cl. aduerſarii hypotheſi, cum ſuperiore loco de θερμῷ ſeu calido, concordent, diſpicere lubet. Dixerat ſupra, vt modo vidimus, Hippocrates, τὸ Θερμὸν ſapientisſimum eſſe, ſcire omnia, omnia intelligere, ſingula videre atque audire: hic autem e contrario de φύσει (quae, vt decies monui, Cl. Gundl. idem ac θερμὸν ſeu Θεῖον Hippocratis, ſed pesſime,) dicit, eam ne διάνοιαν quidem habere. Nonne autem hae apertae contradictiones? nonne toto haec bina loca differunt? Sed videamus iam, qua ratione nihilominus haec verba Cl. Gundl. explicuerit, aut, vt dicam quod rei eſt, inuita licet & repugnantia in ſuas partes traxerit. Dicit ſcilicet Hippocratem hiſce id innuiſſe, *quod Natura nulla indigeat deliberatione, quia nempe omnia iam ſciat perſpectaque habeat.* Verum doleo, Virum Clmum ſe hic iterum a falſa verſione falli pasſum fuiſſe: pesſime enim τὸ ἐκ διανοίης, verſum eſt *ex praemeditato*, quum διάνοια, prout ex Lexicis antiquis, & ipſo quoque Hippocrate, qui aliquoties

 hac

hac voce in hunc ſenſum vſus eſt, ſatis eſt notum, idem potius valet ac *ratio, intellectus*, item & *cogitatio*. Quilibet igitur ex hactenus dictis facillime, opinor, videt, Hippocratem ceu aliquid mere mechanicum, licet hic contra ſentiat Cl. Schelhammerus, naturam conſideraſſe, ipſique omniſcientiam neutiquam attribuiſſe. Vbi enim ne διάνοια quidem; certe ibi multo minus omniſcientia. Atque ſic ſponte fluit, naturam omnia, quaecumque demum in noſtro corpore agat, facere αὐτομάτως καὶ ἀδιδάκτως, prout nempe iuſſa eſt, ſeu potius impulſa a ſapientisſimo creatore, vt ſupra iam monitum fuit, & ita δι' ἀνάγκην θείην, vt alibi ipſe loquutus eſt Hippocrates. Hoc etiam ſequentia Hippocratis verba ex eodem *lib. Epidem. VIto* deſumta & a Cl. Gundlingio (ſatis vitioſe) allegata probant: Ἀπαίδευτος ἡ φύσις ἐοῦσα καὶ οὐ μαθοῦσα τὰ δέοντα ποιέει, h. e. natura licet edocta non ſit, nec diſcendi facultate inſtructa, facit nihilominus ea, quae & vtilia ſunt (noſtro corpori) & neceſſaria, quàſi ea didiciſſet. Significat enim τὸ δέον, vnde τὰ δέοντα, & ξυμφέρον ſeu vtile, & ἀναγκαῖον, ſeu neceſſarium: prius teſtantur Vlpianus celebris ſuauidici Demoſthenis

*Lib. de Diaet.*

ſthenis Scholiaſtes, & Galenus *ad I. Hippocratis Aphoriſmum*, item & alibi: vtrumque autem Suidas & alia Lexica antiqua. Sunt autem illa δέοντα ſeu χρήσιμα, ut Galenus dicto iam loco ait, quae natura ἀπαιδεύτως efficit, quae apud Hippocratem ſequuntur, iterum a Cl. Gundl. male omiſſa: δάκρυα, ῥινῶν ὑγρότης, πνεύματος ἔισοδος κ, λ. de quibus iam nihil dico: euolvat, cui volupe, amplum illum, ſed doctum & elegantem Galeni *in h. l. Commentarium*, addatque, ſi fuerit viſum, quae nos ſupra ad priora Hippocratis loca. Volui hic tantum demonſtrare, quod praeſens locus cum ſuperiori de Θερμῷ ſeu calido, nil quidquam habeat commercii, & quod Hippocrates ſuae naturae neutiquam rationem adſcripſerit & iudicium: ſed non volui ſolum; verum re ipſa demonſtraui, & amplius poſſem, ſi duo illa illuſtriſſima loca allegarem, quorum alter eſt *Lib. I. de Diaeta*, alter *lib. de Flatibus*, quae vt euoluantur, ſerio moneo: iam ſatis ſit ea modo allegaſſe. Vnum adhuc praetermittere nolo. Legit ſcilicet Galenus modo citata Hippocratis verba in hunc modum: Εὐπαίδευτος ἡ Φύσις ἐοῦσα κ. λ. Hanc lectionem reiicit Cl. Gundlingius; nec ego eam ſine quadam

*Lib. IX. de Pl. Hipp. & Plat.*

dam diſtinctione admiſerim. Poteſt tamen omnino admitti, ſi nempe haec verba ita explicentur; quod natura vtilia & neceſſaria agere non amplius diſcat, ſed iam antiquitus ſit εὐπαίδευτος, bene inſtructa, bene impulſa ac diſpoſita ad illa agendum, a ſummo ſcilicet ſui creatore, qui ſolus poteſt εὐπαιδεύειν, & quae in rem ſunt noſtram, ordinare. Nec contrariantur ſibi inuicem, vt Cl. Schelhammerus putabat, τὸ εὐπαίδευτον εἶναι, &, qui locus ſupra adfuit, οὐκ ἐκ διανοίας πράττειν. Poteſt enim v. g. artifex rem ſuam ſaepe ita agere, vt ob exquiſitum in arte ſua habitum, longumque vſum, eam, aliud quaſi agendo, abſoluat, & ſcopo ſuo minime excidat. Nec mihi magni

*Comment. in Vit. Epic. Diog. Laërt.* Gaſſendi hic probatur opinio, dum non ſolum hanc Galeni lectionem adprobat & commendat; ſed & putat, τὸ ἀδίδακτος καὶ ἀπαίδευτος, idem eſſe ac αὐτοδίδακτος, αὐτομαθὴς, ſenſum ita ſupplendo, Φύσιν eſſe ἀδίδακτον, eius ſcilicet reſpectu, quod *nemo ipſam inſtruxerit.* Ortum enim erronea haec explicatio ex eo trahit, quod Gaſſendus, vt ſupra iam innui, putet, Φύσιν Hippocrati idem eſſe ac DEVM & creatorem, quod tamen falſum eſt, vt ad rauim fere vſque hactenus dixi. Lipſius,

pſius, vt & eius hic mentio fiat, legit: *Phyſiol. Stoic. I. diſſ. 5.* ἡ φύσις ἐκ τοῦ σάου μαθοῦσα, vnde, aut quare, definire non audeo, mihi certe haec lectio non placet, nec alii forte me doctiori placebit.

§. XXII.

Ad locum iam accedo ex Hippocratis παραγγελίας ſeu *Praeceptionibus*, excerptum, perdifficilem, vt multis fuit viſum, at facilem, vt mox patebit; legitur autem ita: ὑποληπτέον οὖν, τὴν φύσιν ὑπὸ τῶν πολλῶν καὶ παντοίων πρηγμάτων κινηθῆναί τε καὶ διδαχθῆναι βίης ὑπεούσης. An hicce Praeceptionum liber genuinus ſit, vt credidit Clar. Schelhammerus, Hippocratis foetus, ego iam non diſquiro; rationes, cur dubito, adſcribam alibi, in praeſenti id tantum dico, eum tam foede eſſe deprauatum ac corruptum, vt nec Hippolytus nec Hector dilacerari magis atque defoedari potuerint. Eſto interea, illum Hippocratis eſſe; nos potius de abdito horum verborum ſenſu iam ſumus ſolliciti. Si illius loci antecedentia conſulamus, (quod in ſcriptorum interpretatione ſemel eſt obſeruandum & ſemper) palam fiet, Hippocratem loqui de λογισμῷ ſeu διανοίᾳ, ratione & ratiocinio, & αἰσθήσει, ſenſu atque perceptione, ſeu facultate illa mentis

obiecta externe oblata percipiente & quaſi ſine ordine conſarcinante, poſtea vero ea ad rationem & iudicium deferente, quo ſcilicet huius ope, ſeparanda ſeparentur, quaeque ſibi reſpondent, ideae inter ſe inuicem componantur, & quae alia rationis ſunt officia & attributa, quae docte recenſet Maximus Tyrius. Iam igitur de *αἰσθήσει* illa loqui pergit Hippocrates, eiusdemque mobilitatem, agilitatem, & multarum variarumque rerum ideas captandi, ſibique easdem imprimendi promtitudinem docens, inquit: *ὑποληπτέον οὖν τὴν Φύσιν κινηθῆναι καὶ διδαχθῆναι* &c. At, dicat forſan quis, *Φύσις* aliud eſt quam *αἴσθησις*, & hinc haec duo non apte *συνωνύμως* ſumi poſſunt: Reſpondeo: eſt interdum aliud, immo vt plurimum; interdum & non: vox enim *Φύσεως*, vt ſub huius Exercitationis initum monui, eſt *πολύσημος*, & varium admittit ſignificatum. Si igitur ea *τῇ νοήσει* & *διανοίᾳ* opponitur, idem eſt ac indoles, vt & ſummus vertit Grotius, ingenium, alacritas illa natiua percipiendi aliquid ac retinendi, quod ſcite Galli exprimunt per *le naturel, le genie, la capacité* &c. atque in hoc ſignificatu aliquoties apud noſtrum legitur Hippocratem.

*Diſſ. XL, p. 401.*

*Vid. Schelb. de Nat. L. I, c. I, §. IV. ſqq.*

Sic

Sic in *Lege*, ille, qui perfectam ſibi Medicinae comparare velit ſcientiam, iubetur ἐπίβολος γενέσθαι Φύσιος, vbi & in hanc rem plura; item in *Libro* περὶ εὐσχημοσύνης, eodem ſenſu dicitur ἡγεμονικώτατον ἡ Φύσις, quo in loco verba mox ſequentia notata ſunt perquam digna: ἡ δὲ Φύσις κατεῤῥύη καὶ κέχυται. τῇ δὲ (aut, vt ego, ad ſenſum dilucidandum, malim, στῇ ſeu ἔστη, quod iuſta eſt oppoſitio τῷ κατεῤῥύη καὶ κέχυται.) σοφίη, ἐς τὸ εἰδῆσαι τὰ ἀπ᾽ ἀυτέης τῆς Φύσιος ποιεύμενα: quae ſuperioribus ſane ſunt ſimillima, &, ni fallor, aperte docent, quod Φύσιος vox, hunc, quem dixi, ſenſum adſumat. Sic & Artaxerxes Hippocratem laudat θείᾳ Φύσει κεχρημένον, qua phraſi etiam Annibal contra Alexandrum M. vtitur apud Lucianum: ὅτε ὑπ᾽ Ἀριστοτέλει τῷ σοφιστῇ παιδευθεὶς, μόνη δὲ τῇ Φύσει ἀγαθῇ χρησάμενος: & de Homero Maximus Tyrius: Φύσει κεχρημένος ἐνθεωτάτῃ. Accerſam & alios Auctores graecos, qui hanc Φύσεως vocem hoc ſenſu vſurparunt: Notandum inprimis illud Archytae: Φρόνιμος ἀνὴρ ὅτος (forte ὅτως) ἂν μάλιστα γένοιτο. Φύσιος πρᾶτον εὐστόχω τε καὶ μναμονικᾶς, καὶ Φιλοπόνω τυχὼν, & quae ſequuntur: & iſtud Plutarchi, vbi ad doctrinam (aeque ac ſupra Hippocrates in

*Epiſt. ad Paetum.*

*Dial. Mort.*

*Diſſ. XVI.*

*Paedagog.*

*Lege*) requirit φύσιν, λόγον, ἔθος, & in tali ſignificatione memini etiam apud Galenum me φύσιος vocabulum legere: Ariſtidi, eodem Plutarcho Auctore, φύσις fuit ἱδρυμένη ἐν ἤθει βεβαίῳ καὶ πρὸς τὸ δίκαιον ἀτενής: nec ſecus illa B. Iacobi interpretanda: πᾶσα γὰρ φύσις θηρίων - - - - δαμάζεται, τῇ φύσει τῇ ἀνθρωπίνῃ. Sic & e contrario ille appellatur ἀφύσικος, cui parum aut nihil eſt indolis ac ingenii, vt de Cleanthe ait Diogenes Laërtius: ἦν δὴ πονικὸς μὲν, ἀφύσικος δὲ, καὶ βραδὺς ὑπερβαλλόντως, ad quem locum ingenioſiſſimus conſulendus eſt Menagius, qui & ex Thucydide & Platone duo adfert loca, quae huc maxime ſpectant, conferendus quoque ill. Cuperus, vt alios ſileam. Non autem apud Graecos ſolum ita vſurpatam legimus φύσεως vocem; ſed & apud Latinos Graecorum in plurimis imitatores. Sic aliquoties apud Scriptorem vitarum Imperatorum, vulgo Cornelium Nepotem, praecipue *Vita Attici*, item apud Horatium, quin & Ciceronem, prout loca quaedam allegauit Cl. Schelhammerus, aliosque plures: tritiſſimus quoque eſt ille *Iuuenalis* verſiculus:

*Epiſt. c. III, 7.* — *Apotheoſi Hom. p. 83.* — *De Nat. I. I. c. I. §. VI.* — *Sat. I.*

*Si natura negat, facit indignatio verſum*
*Qualemcumque poteſt* &c.

In

In hoc igitur, quem hactenus adſerui, ſignificatu, & hic *Φύσιν* ſumſiſſe Hippocratem, ad quem nunc redeo, haud, vt puto, obſcure, verba ſequentia edocent: *ἡ δὲ διάνοια παρ' αὐτῆς* (ſcilicet *Φύσιος*) *λαβοῦσα ὡς προεῖπον, ὕστερον εἰς ἀληθείην ἤγαγεν.* Ratio vero, inquit, ideas & rerum ſpecies ab ipſa natura, ab ipſa indole, & facultate retentrice, vt ſic loquar, & repraeſentatrice, accipiens, veluti ſuperius dixi, eas poſtmodum ad veritatem reduxit, i. e. eas reddit perſpicuas, & verum a falſo ſecernit. Verba autem, ad quae hic provocat Hippocrates (*ὡς προεῖπον*) ſunt haec: *ὁ λογισμὸς μνήμη τίς ἐστι ξυνθετικὴ τῶν μετ' αἰσθήσεως ληφθέντων*, & poſt: *ἥτε αἴσθησις προπαθὴς καὶ ἀναπομπὸς ἐοῦσα εἰς διάνοιαν τῶν ὑποκειμένων* &c. Ex his quilibet, opinor, iam perſpicit, *αἴσθησιν* atque *Φύσιν* hoc loco *συνωνύμως* ab Hippocrate ſumi. Quod vero dixit, *Φύσιν* illam *κινηθῆναι βίης ὑπεούσης*, moueri vi quadam impellente atque potenter; eius rei hanc eſſe arbitror rationem, quod ſcilicet obiecta ſeu obiectorum effigies irruant quaſi in noſtra ſenſoria, non ineant. Nam licet mille v. g. adſint homines, Tibi tamen vno veluti impetu repraeſentabuntur, modo ſint loco viſui

ſui commodo & adaptato collocati: par fere eſt ratio cum auditu, & ſic etiam in reliquis, hinc recte dicitur obiecta ſenſus *mouere*. Atque haec, quam hactenus enucleauimus, vera & natiua obſcuri alias Hippocratici loci eſt explicatio. Nunc breuiter videamus, quid Cl. Gundlingio circa ipſum fuerit viſum. Quia autem ille doctiſſimi Schelhammeri interpretationem inprimis reiicit, hanc vt priვs examinemus, fas eſſe exiſtimamus.

§. XXIII.

Dixerat nimirum Cl. Sturmius, communi errore ſeductus, Hippocratis Θερμὸν illud eſſe idolum ſeu naturam, ſic enim eam, vt iam ſupra, ſi recte memini, notaui, cum aliis vocitat. Hocce igitur commentum vt Cl. Schelhammerus reiiceret, praeſentem hunc ex *Praeceptionibus* locum, in medium attulit, quem ſequenti ſcholio illuſtrat: *Hic per Naturam vniverſalem rationem, mundique complexum intelligit, per ea, quibus moueatur ac doceatur, cauſſas ſecundas & corpora ſe inuicem impellentia, ſecundum leges Naturae inditas: per vim cogentem impetum DEI, illo potiſſimo verbo MOVEATVR impreſſum.* Sed haec bene quidem ſeſe habent, nec Hippocrate ſunt indigna, vt probabo in ſequen-

*Nat. Vindicat. Vindic. p. 29.*

quentibus (nam rectiſſime adſeruit Vir Cl. Hippocratis Θεϱμὸν & Φύσιν non eſſe ſynonyma, nec Hippocratem naturam pro DEO habuiſſe) Verum huc non pertinent. Antecedentia enim, vt ſuperius demonſtraui, talem non admittunt ſenſum: quid enim ratiocinio cum natura & cauſſis ſecundis, vbi de iis nihil plane praeceſſit? Iuſtum ergo hoc paſſu Cl. Gundlingi eſt iudicium, ſcribentis, *ſe in obſcuro hoc loco DEVM ceu naturae motorem inuenire nondum potuiſſe.* Verum, vellem hic adquieuiſſet vir doctiſſimus, & ſuam interpretationem non addidiſſet, ea enim, ſi verum fateri liceat, plane eſt nihili: referam eam quam potero fideliſſime: *Haec verba,* inquit ὑπολŋπτέον &c. &c. *nihil, ſi coniecturae eſt locus, aliud ſignificant, quam quod natura in tam multis diuerſisque rebus, exinde praecipue cognoſci poſſit, quod agat vi quadam cogente: hoc eſt, modo ſimplici. Voculam ceterum* ὑπὸ *mallem vertere in vel ſub, quam a &c.* Nae! magnus mihi iſte erit Apollo, qui mihi hocce illuſtret oraculum: ſane ego hucusque nullum plane ſenſum dicere potui. Mauult quidem Vir Cl. τὸ ὑπὸ per *in* vel *ſub* vertere: ſed an haec vocula in culpa ſit ſola, quo ſenſus maneat abſconditus,

ſub-

ſubdubito, quin addubito quoque: deinde etiam Syntaxis graeca reclamat, ὑπὸ enim ſequenti paſſiuo, ſemper fere reddendum per *a* vel *ab*, non per *ſub*, multo minus *in*, quod pueri norunt, & taedet me profecto harum minutiarum feciſſe mentionem. Ipſe Cl. Gundlingius alibi hanc ſuam explicationem reiicere videtur, veriusque adſerit, *Hippocratem hic de natura corporis humani, non autem vniuerſi verba facere.* Vellem igitur, & forte ipſe, opinor, Vir Cl. volet, id non ſcriptum eſſe, quod in Otiis ita, vt ſupra vidimus, fuit ſcriptum, vt a nemine intelligi poſſit. Vnum adhuc ſicco tranſire pede haud licet, quod maxime facit ad praeſentis loci explicationem. Inueniet, qui cupit, ſimillimum quemdam immo eundem fere Hippocratis locum, eademq; verba in *Epicuri ad Herodotum epiſtola*, quae ex M. Meibomj recenſione, tranſcribere non pigebit: ἀλλὰ μὴν ὑποληπτέον καὶ τὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν πολλὰ καὶ παντοῖα ὑπὸ τῶν αὐτὴν περιεστώτων πραγμάτων διδαχθῆναί τε καὶ ἀναγκασθῆναι. Τὸν δὲ λογισμὸν τὰ ὑπὸ ταύτης παρεγγυηθέντα, καὶ ὕστερον ἐπακριβοῦν. κ. λ. Poteſt quid ſimilius a diuerſis tamen Auctoribus? Sed miror profecto, nec a Gaſſendo, in vaſto ipſius

*In Declarat ſentent. de Atheiſ Hippocrat. contra Goelick.*

in

in *lib. X. Diog. Laërtii Commentario*, quem, vt obiter id notem, immerito hic carpit Meibomius, nec Meibomio, nec Aldobrandino, nec Caſaubonis, nec Menagio denique, doctiſſimis Diogenis Laërtj interpretibus, huncce Hippocratis locum fuiſſe adnotatum: Miror etiam magis ex altera parte, quod nullus ex tanta Hippocratis interpretum phalange, egregium hunc Diogenis locum adnotauerit: interim neſcio, an primus ego id obſeruarim, & ſi etiam obſeruarim, non glorior, ſed miror tantum. Suffulcit autem hic locus Diogenianus meam loci Hippocratici interpretationem ſuperius propoſitam egregie & ἀναντιλέκτως.

§. XXIV.

*Locum* iam adgredior in ordine apud Cl. Gundlingium *Sextum* ex libro περὶ εὐσχημοσύνης ſeu *de decenti ornatu*, vbi de Medico dicitur: μάλιϛα ἡ περὶ Θεῶν εἴδησις ἐν νόῳ αὐτῇ (corrupte, lege, vt Foëſius vult, αὐτȣ̃ ſeu αὐτῷ ſcil. ἰητρȣ̃ ſeu ἰητρῷ, aut, ſi retinere velis vocem, quam omnes, teſte eodem Foëſio, habent codices, αὐτῇ, loco ἐν νόῳ, leuisſima mutatione ſcribas: ἐννοίᾳ αὐτῇ) ἐμπλέκεται. Nolo multa ad hunc locum conſcribere, patet enim per ſe tum ex his, tum ſequentibus potisſimum verbis,

bis, quam reuerenter Hippocrates de diis ſeu Deo ſenſerit, quamque potentes eos pronunciarit. Sed quid ad haec Cl. Gundlingius? *quis eſt ille Deus?* interrogat; & reſpondet: *aut eſt, inquam, τὸ θερμὸν ſeu calidum, aut natura, quae ipſi συνωνύμως* (quam egregie!) *ſumuntur; aut ſunt dii ex calido illo oriundi aeque ac apud Heſiodum ex mari.* Verum vbi vmquam, obſecro, Hippocrates dixerit deos ex calido fuiſſe natos? vbi locorum calida haecce Theogonia extet? *calidum* eſt hoc, ſit venia Plauto, *mendacium*, quod tamen & infra §. *XII. Hipp.* ἀθεῦ, reppetit Vir Cl. vbi illud inprimis ridiculum, quod & Aetherem ex calido illo adſerat fuiſſe natum, quum tamen, vt ſupra dictum, ipſum Θερμὸν idem ſit ac aether, qui igitur aether ſe ipſum generare potuerit? ſane ſi Heſiodum, quem prae ſe ferre vult legiſſe, euoluiſſet, didiciſſet Noctem eſſe Aetheris parentem, vt quidem poëtae fabulantur. Sed & hoc, vt in tranſitu moneam, eſt falſum, quando putat, deos apud Heſiodum ex mari dici prognatos: Nam apud Homerum, potius dicere debebat, qui Oceanum Θεῶν γένεσιν vocauit. Ergo & hic Hippocratis locus male a Cl. Viro habitus, pro me militat, ac contra ipſum pugnat. Hinc iam

Il. Ξ.

ad

ad *ſeptimum locum ex I. de Diaeta, libro*, tendo, locum certe notatu dignisſimum, quippe ſolus praeconceptam Cl. Gundl. de Hippocratis Atheiſmo opinionem eneruare poterit ac penitus proſternere: verba haec ſunt: *φύσιν πάντες Θεοὶ διεκόσμησαν*, Naturam omnes dii *exornarunt*, vertuntur in *Edit. Lindani*, peſſime admodum & inſulſe. Sed Cl. Gundl. harum ſcil. minutiarum negligens, verſionem ſecure, vt aſſolet, ſequutus, ita haec verba explicat, Hippocratem ſcilicet *nihil voluiſſe dicere aliud, quam deos v. g. Iouem & Martem, tantum ceu ornamentum huius vniuerſi eſſe conſiderandos*: poſt haec doctiſſimi Zuingeri interpretationem improbat, qui *τὸ διεκόσμησαν*, ſatis, vt nunc apparebit, egregie, per *produxerunt*, reddiderat. Sciat ergo Cl. Vir, *τὸ διακοσμεῖν* proprie non eſſe *exornare*, vt habet verſio, ſed *adornare*, h. e. *concinne & eleganter componere, diſponere, ordinare*, item & *gubernare*, quod illum vel Lexica, ſi ea conſuluiſſet, edocere potuiſſent; & plerumque de ſcitisſima & exquiſitisſima huius vniuerſi diſpoſitione & ſtructura vſurpari. Hinc Suidas: *διακόσμησις, τῦ παντὸς διάθεσις*: Anaxagoras, Diogene Laërtio & Plutarcho teſtibus, dixit *πάντα χρήματα γεγονέναι ὁμῦ, νῦν δὲ* (ſcil. *Θεῦ*, vt expreſſe habet *In Prooem. it. Anax. de Pl. Ph. I.*

Plutarchus) ἐλθόντα, αὐτὰ διακοσμῆσαι, ipſa *ordinaſſe & eleganter compoſuiſſe*, aut, vt optime vertit Cicero: *in ordinem adduxiſſe*: & ipſe Plutarchus d. l. verba: νȣ̃ς διεκόσμησε explicat per τὸν νȣ̃ν τὰ πάντα διαταξάμενον. Plato, referente eodem Plutarcho, ſtatuit, quod DEVS τὰ πρῶτα σώματα ἀτάκτως κινȣ́μενα διεκόσμησε, vti τὸ διεκόσμησε pariter, *in ordinem deduxit*, vertit Appuleius; ſimiliter Timaeus Locrus: ἀγαθὸς ὢν ὁ ΘΕΟΣ, ὁρῶν τε τὰν ὕλαν δεχομέναν τὰν ἰδέαν καὶ ἀλλοιȣμέναν, παντοίως μὲν, ἀτάκτως δὲ, ἔπειτ᾽ ἐς τάξιν αὐτὰ ἄγεν: ſic & Zaleucus coeli & mundi διακόσμησιν καὶ τάξιν laudibus celebrat. Sed notandum praecipue illud Alcinoi, quando de νῷ ſeu *mente* dicit: διακοσμεῖ σύμπασαν φύσιν ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ, eadem fere ac Hippocratis verba: ipſe quoq; Hippocrates *libro eodem de Diaeta primo*, dixit πῦρ διακοσμέεται τὰ σώματα κατὰ φύσιν, vbi rectisſime interpretes: *ignis corpus ſecundum naturam ordinat ac diſponit*, quae phraſis in illis *de Diaeta libris* occurrit frequentisſime. Et ab hac propria ſignificatione, etiam ad alias res, vbi concinnus eſt ordo, trahitur vox διακοσμεῖν, διάκοσμος, διακόσμησις. Sic Hipparchus Thucydidi dicitur: τὴν παναθηναϊκὴν πομπὴν διακοσμȣ̃ν: ita & Theages dixit ὁ τᾶς ψυχᾶς διάκοσμος, vt

*Lib. II. Quaeſt. Acad.*

*Pl. Ph. I, 7.*

*De Dogm. Plat.*

*De Anima Mundi.*

*Prooem. Leg.*

*Hiſt. L. I.*

vt alia taceam, quae Salmaſius ad Epictetum atque Simplicium notat, quaeque ex illo ad Democritum Diogenis, notauit Menagius. Hinc &, ob concinnum puta ordinem & diſpoſitionem exquiſitisſimam, hocce vniuerſum *κόσμος* fuit vocatum. Eleganter Phurnutus: Καλεῖται σὺν πᾶσιν οἷς περιέχει κόσμος, ἀπὸ τοῦ κάλλιστα διακοσμεῖσθαι; & Appuleius: *Mundus eſt ornata ordinatio DEI munere*, & quibusdam interiectis: *Quid, oro te, ornatum atque ordinatum videri poteſt, quod non ab mundi exemplo imitatura ſit ratio? vnde κόσμος graece nomen accepit* &c. Tale & apud Ariſtotelem *libro de Mundo* ſaepe iam laudato, inueniendum. Eſt enim *κόσμος*, extra *Mundi* ſignificatum, idem ac *τάξις* ac *διάθεσις*, ſicut illud Suidas, Erotianus & alii teſtantur: Sic apud Arrianum legitur; & Thucydidis ſcholiaſtes aliquoties *κόσμον* exponit per *εὐταξίαν*, vt aliis plurimis, de re nempe notisſima, in praeſenti ſuperſedeam teſtimoniis. Ex hiſce igitur dictis ſatis patere arbitror, quod verba Hippocratis ſuperius allegata neceſſario ita ſint vertenda: *Naturam omnes dii conſtituere, concinne compoſuerunt & gubernarunt.* Nam id vel ex antecedentibus elucet, vbi dixerat diuinus ſenex: *νόμον ἄνθρωποι ἔθεσαν*, cui *θέσει* iam opponit *τὸ διεκόσμησαν*,

*De Mundo.*

μησαν, quod de diis excellentius magiſque ad ipſos accommodate dicitur, hinc & ſtatim ſubnectit: ὁκόσα Θεοὶ ἔθεσαν, αἰεὶ ὀρθῶς ἔχει. Nunc parcat precor Cl. Gundlingius piis optimi Zuingeri manibus, & eius paraphraſin ceu accuratam dictis ex cauſſis & iuſtam admittat, credatque, *ipſum per eam multum Hippocratem adiuuiſſe:* Non enim quadrat, quod de aliis paganis Cl. Vir in medium adfert, quaſi illi de mundi productione haud recte ſenſerint: quid ſi enim centum id fecerint; nondum tamen ſequitur, Hippocratem nouam inchoaſſe centuriam, praeſertim, quum verba eius hactenus explicata longe aliud edoceant clariſſime. Probat autem praeſens Hippocratis locus manifeſtiſſime, Deum ac Naturam Hippocrati non eſſe ſynoyma, & hinc meliore iure Cl. Sturmio opponi a Cl. Schelhammero potuiſſet, quam ille, qui *ex Praeceptionibus*, ſuperius fuit allatus & explicatus. Addam hic eiusdem commatis alium *ex Epiſtola Hippocratis ad Abderitas:* ἐγώ νῦν, inquit ibi, Φύσει καὶ Θεοῖς ὑπακούων σπεύδω &c. Miror ergo vehementer, Cl. Gundling. in *defenſione contra Cl. Goelikeum*, (qui & ex locis his a me adductis, optime vidit, DEVM & Naturam ab Hippocrate accurate fuiſſe diſtinctos) tam auda-

ctᴇr

ćter ita ſcribere potuiſſe: *Quod ſi quis vel vnum oſtenderit locum ex Hippocrate, in quo DEVS clare appelletur ſeparata huius naturae cauſſa, aut vt edocta ab illo deſcribatur aut informata, directa, tum vero me retracturum, quod ſcripſi, facturumque eidem, quam hodiernis philoſophis Medicisque gratiam, ſpondeo:* Retrahat ergo quod ſcripſit, & vela contrahat, loca adſunt, hem tempus eſt! Iam & de Θεῶ ſeu *divino* illo & ſupranaturali in morbis, vt putat Hippocrates, aliqua eſſent dicenda, quoniam & hoc Cl. Gundlingius in ſuum, vt video, auxilium traxit: ſed mihi iam properandum, agam id diſtinctius alibi; interim tamen, ne plane videar ſiluiſſe, allegaſſe ſufficiat Diſſertationem inauguralem de *Divino in Medicina* a Mollero quodam Altdorffi 1696. ventilatam docte ſatis & ingenioſe conſcriptam.

§. XVX.

Iam ad *octauum locum:* Ἀσώματος ἐν μυχοῖς Φύσις. Circa hunc nihil in praeſenti monere volo; Hippocratis enim non eſt, vt mox dicam; ſed quemdam tantum Cl. Gundlingi errorem indicare. Scripſit Hippocrates librum περὶ Φύσιος ἀνθρώπου, hoc verum: ſed ſcripſit &, vt ſuperius iam dixi, Democritus, vt creditur, talem, eumque Hippocrati inſcripſit, vt libelli titulus ma-

niſeſte docet, inque illo circa finem, verba illa modo recitata leguntur. Haec qua, neſcio, invita fortuna. Autor ſchediaſmatis de *Hippocratis Theologia*, bis allegat, quaſi ſint ex Hippocratis *de Natura*, libro, & vtroque loco, culpa credo, typothetae (nam ibidem p. 26. recte ſcriptum eſt ἐν μυχοῖς) impreſſum eſt ἐν μοχοῖς ſeu ἐν μοχιοῖς loco ἐν μυχοῖς. Hunc igitur errorem licet leuem, ſecuriſſime etiam errauit Cl. Gundlingius, & non ſolum libellum illum Hippocrati falſo adſcripſit; ſed & verba eadem, prout ibi vitioſe extant, iterum ita exſcripſit: Ἀσώματος ἐν μοχιοῖς φύσις, ſenſu nihil ſane ſignificante, μοχιοῖς enim Graeciae plane ignotum eſt. Vnde aliquis (ego illud non dixerim) concludere poterat, Virum Cl. quum Hippocratem ἄθεον ſcriberet, Hippocratis loca non in ipſis eiusdem operibus euoluiſſe; ſed tantum ex hoc ſchediaſmate exſcripſiſſe. De cuius Auctore obiter hic moneo, eum non eſſe ſumme reuer. abbatem Schmidium Helmſtadienſem, vt crediderunt hactenus & ſcripſerunt Viri ſummi Buddeus, Fabricius item & Dornius aliique plures; ſed alium quempiam vilioris ſortis; qua de re me certiorem per litteras fecit Vir celeberrimus & venerandus Praepoſitus Hers

*Ad Ionſ. Hiſt. Phil. L. III. c. XXXVI. 30.*

mannu-

mannus von der Hardt. Quod autem, vt in cancellos reuertar, putet ibi Cl. Gundl. paganorum paucisſimos, Deum eſſe ἀσώματον, crediidiſſe, illud quidem nego & pernego: Facile enim vel triginta, immo plura loca adferre poſſem, quae contrarium clarisſime probant. Euoluat modo, vt vnum eumque inſignem allegem, Vir Cl. *Alcinoi de Doct. Plat. Cap. X.* vbi Autor ille argumentis non protritis demonſtrat, Deum omnino eſſe ἀσώματον, atque demum ita concludit: ἀσώματον ΘΕΟΝ ὑποληπτέον, καὶ γὰρ εἰ σῶμά ἐστι, καὶ φθαρτὸς ἔσται, καὶ γέννητος καὶ μετάβλητος. ἕκαστον δὲ τούτων ἄτοπον ἀπ' αὐτοῦ; cui alium addo ex Plutarcho: νοῦς ὁ ΘΕΟΣ χωριστὸν εἶδος, τουτέστι τὸ ἀμιγὲς πάσης ὕλης, μηδενὶ παθητῷ συμπεπλεγμένον: ſed plura collegit iuſtus ille Lipſius. *Locus*, qui nunc ſequitur *nonus*, ſumtus eſt ex incomparabili illo libello περὶ ἱερῆς νούσου, vere Hippocratico, & non ſuppoſitio, vt ſine ratione, & contra Erotiani fidem, adſeruit Cl. Gundlingius, atque ita legitur: οὐ μὲν ἐγὼ ἀξιῶ ὑπὸ ΘΕΟΥ ἀνθρώπου σῶμα μαίνεσθαι. τὸ ὑποκηρότατον ὑπὸ ἁγνοτάτου. Neſcio iterum, quis hic Cl. Viro impoſuerit, vt ſcriberet ὑποκοιρότατον loco τοῦ ὑποκηρότατον, nam apud Auctorem Theologiae recte fuit expreſſum; ſed ὑποκοιρότατον ite-

*Pl. Ph. I, 7.*

*Phyſiol. Stoic. I, 8.*

iterum eſt moſtellum. Verum hoc leuius: audiamus potius Viri Cl. in hunc locum meditationem. *Hic locus,* inquit, *ita eſt comparatus, vt ex veris Chriſtianorum ideis, DEVM, ceu puriſſimum & ſanctiſſimum Ens delinearet: ſed quia Hippocratis id ait, loquitur* (neſcio an haec quaedam diſtincta) *ſcribitue ideo eſt ſuſpectum.* Quid? inquam hic, an ita concludat Philoſophus? nonne hoc eſt in bonos Auctores eſſe iniurium? ſi ego, indulgeat mihi Cl. Auctor, dicerem, v. g. in Gundlingianis interdum boni quidpiam contineri; ſed quia ea ſcribat Cl. Gundlingius, ideo eſſe ſuſpecta & non bona, nonne me riſu Cl. Auctor dignum cenſeret? annon & paganus homo ſana vſus ratione, pium aliquid, ſanctum, ac ore chriſtiano non indignum eloqui potuit? id ſane nemo negabit, nec ipſi negant Theologi. Illud certum eſt atque extra controuerſiam; quod in ſacro illo de *Morbo ſacro,* libello tam egregia & pia dicta contineantur, qualia nec ab chriſtiano meliora propemodum expectari poterant. tale & illud: *τὰ μέγιστα τῶν ἁμαρτημάτων καὶ ἀνοσιώτατα τὸ Θεῖόν ἐστι τὸ καθαῖρον καὶ ἁγνίζον, καὶ ἔρυμα γενόμενον ἡμῖν.* & alia plura. Nam ibi & contra Atheos acriter diſputat, eosque grauiter & gnaviter perſtringit, quod & ipſe

[fatetur

fatetur Cl. Gundlingius: & tamen ex eiusdem mente, tantus eſt, quod mirere, atheus Hippocrates.

§. XXVI.

Sed ad ea quae reſtant. Refutat Cl. Gundlingius in ſequentibus, Excellentiſſimum Schelhammerum, qui *praeſertim ex ſic dicto Hippocratis iureiurando*, ſic ait Cl. Vir, probare voluit, Hippocratem nullum fuiſſe atheum. Sed ea mens, quantum ego quidem ex eius dictis colligere queo, Cl. Schelhammero nunquam fuit. Prouocat enim vna cum iuramento *ad multas piiſſimas*, en verba ipſius! *ſententias in ſcriptis Hippocratis ſeſe offerentes*, quod & ſummus fecit Conringius mox allegandus. Nam ſi ea, quae hactenus expendimus, quae maximam partem pia erant & proba, nil probant, nil quoque probabit iuramentum: ſin autem ea aliquid, vt faciunt; tum & iſtud ſuum. Quod vero Cl. Gundlingius dubitet, an Hippocratis ſit ſcriptum illud iurisiurandi nomine inſignitum; in eo quidem vehementer errat. Scio, fuiſſe quosdam, qui illud negarent, ſed eos ſolide confutarunt Io. Henr. Meibomius in doctiſſimo illo ad *iuramentum Commentario*, Opſopoeus in *praefat. opuſc. Hipp.* & qui primo loco poni debebat, Conringius in *Antiquit. Academ.*

*De Natura I, 2. 21.*

*Diſſ. II. & IV.*

Sed & ego alibi demonſtrabo, quod ſine vlla ratione aſſeratur, illud Hippocratis non eſſe foetum. Vnum in praeſenti adferam ex Ariſtophane teſtimonium, neſcio an vlli obſeruatum. Eſt illud in *Theſmophoriazuſis* inuenire, vbi perſonae Mneſilochus, Agathon, Euripides. Mneſilochus muliebri iudutus veſte, ad agendam eo melius Euripidis apud feminas cauſſam; iuramentum ab Euripide exigit, vt ſuccurrere velit, ſi quid aduerſi ſibi contigerit: conſentit Euripides in anguſtiis anhelans, & per *Aetherem Iouis domicilium* iurat: ſed Mneſilochus hoc nondum contentus iuramento, vt maiore ſuam obſtringat fidem, inſtat, hincque interrogat:

Τί μᾶλλον; ἢ τὴν Ἱπποκράτους ξυνοικίαν;
*Quid amplius? num per Hippocratis contubernium*
*(Deorum ſcilicet iuras?)*

Iurat igitur in hunc modum Euripides:

Ὄμνυμι τοίνυν πάντας ἄρδην τοὺς θεούς,
*Iuro ergo omnes omnino Deos.*

Ex quibus quilibet, credo, perſpicit, Ariſtophanem hic, vt ſolet, notare voluiſſe Hippocratis iuramentum, cuius hocce eſt initium: Ἀπόλλωνα, & poſt: καὶ θεοὺς πάντας καὶ πάσας ἵστορας ποιεύμενος, quos deos comicus contemtim hic appellauit ἱπποκράτους ξυνοικίαν.

Sic

Sic & Hieronymi locus ex *Epiſtola ad Heliodorum III.* plus certo probat, ac Cl. Gundlingius credidit: Non enim meminit ſolum Vir ſanctus, Hippocratem ſuos adegiſſe diſcipulos, vt iurarent iusiurandum, ſed & meminit, quod Cl. Vir aut non perſpexit, aut quod verius exiſtimo, perſpicere noluit, quid illi iurauerint, *ſilentium* puta, & quae ibi ſequuntur. Quum igitur pleraque illorum, quae a ſuis diſcipulis exegiſſe dicitur apud Hieronymum Hippocrates, in ſic dicto iureiurando Hippocratis hodie extent: ſequi videtur haud obſcure, hoc ipſum iusiurandum Virum ſanctum indigitaſſe. Sed de his omnibus alibi, vt dixi, fuſius & ſolidius. De cetero hic in Hippocratem ſumme iniurius pro more, eſt Cl. Gundlingius, quando ſcribit, religioſiſſimum ſenem *hoc iuramentum ex conſuetudine tantum & maiorum more, iuraſſe.* Profecto, ſi quidquam Veteres umquam fuerunt reueriti, id iusiurandum fuit, vt apud Homerum, Heſiodum aliosque inſignia plane loca extant, adeo vt & ipſos chriſtianos, ſi viuerent, in pudorem daturi eſſent. Porro nec illud Cl. Gundlingio condonandum, quum ait, Hippocratem *per Aeſculapium ita forte iuraſſe, ac Socratem per Capparim & Zenonem per Platanum*

*num notum eſt.* Quid enim? quaſi vero iuramentum per alias quasuis res quam DEVM, factum, etiam non obliget, eiusdemque ſit efficaciae, ac ſi expreſſe Deus, a quo res iſtae mediae, per quas iuratur, proueniunt, nominatus eſſet: Euoluat Cl. Vir ſummum Grotium *Iure Belli & Pacis*, qui eum aliud longe docebit.

*L. II. c. XXI II. 1.*

§. XXVII.

Tandem & *locum* attingo *decimum* atque vltimum, ex Libro de *Aëribus, Aquis & Locis*, hauſtum; ex quo Hippocratis ἀθεότητα impiumque ipſius de diis conceptum maxime patere Cl. Gundlingius opinatur. Locus eſt verboſior, ideo eum non exſcribam, dicam tantum breuibus, quid ibi Hippocrates. De Scythis loquitur vt plurimum eunuchis & in venerem frigidis, at huius mali cauſſam diis adſcribentibus. Hoc igitur ſuperſtitioſum vulgi commentum vt confutat Hippocrates; hanc Scytharum ſterilitatis cauſſam non diis, ſed cauſſis mere naturalibus, crebrae puta equitationi, & exin emortuo quaſi particulae ſalacis vigori rigorique, atque adornatae plerumque intempeſtiue, iuxta aures phlebotomiae &c. adſcribendam eſſe, luculenter demonſtrat, atque inde concludit, quod ſi haec ſterilitas im-

medi-

mediate a Deo proueniret, ſequi & pauperes & diuites Scytharum (hi enim poſtremi maxime illo laborabant malo) eadem infeſtari, immo pauperes magis, qui non aeque ac diuites diis opimas mactarent victimas, eosque (modo illi honores a leui popello ſibi exhibitos, quod expreſſis addit Hippocrates, curent & reſpiciant) impenſe colerent, ſed potius carperent & exſecrarentur, quod ſibi quoque nullas eſſent opes elargiti: Ob haec igitur, concludere pergit, crimina & reuerentiam debitam diis denegatam, pauperes potius ac ſuperum contemtores fas eſſet, ita punirentur, quam diuites & nobiliores, qui nec contra deos inſurgerent, nec cultus ipſis debitos recuſarent. Et haec vera eſt verborum illorum ſententia, nihil demſi, nihil addidi, nihil torſi. Quid igitur in his impium ſit, vt putant Mercurialis, Septalius & Cl. Gundlingius; ego profecto neſcio. Deum iuſtum eſſe, & cum mortalibus ἀπϱοσωπολήπτως agere, ibi perſpicue docetur, quod & recte *auctor Theologiae Hippocratis* obſeruauit, male & ſine iure hic a Cl. Gundl. reprehenſus: Deum vltorem contemtorum ſui nominis eſſe grauiſſimum, itidem ibi monetur, conſentiente quoque ipſa Scriptura Sacra.

Nam

Nam ἁμαρτίας, peccata ceu cauſſam ſterilitatis,& poenae,adfertHippocrates. Falſiſſimum hinc, & ab Hippocratis mente eſt alieniſſimum, ſi dicat Cl. Gundl.quod Hippocrates eo loco exiſtimauerit,ſolos locupletes, non aeq; pauperes, rite deos colere poſſe; vbi enim quaeſo eſt tale? dicit potius, vt iam ſupra demonſtraui,diuinus ſenex, pauperes ob ſua crimina ( ſi a diis malum illud petendum)& in deos conuitia,non autem ob paupertatem,ita puniri.hocenim cum DEI iuſtitia,quam ſupra laudauerat Hippocr. neutiquam concordat: conferatur hic Camillus Flauius in *paraphraſi huius loci p. 90. ſqq.*

*Adſumus, & portus delati intramus amicos.*

Finit hic Cl. Gundlingius; ideo & ego hic pedem figo, atque demum huic meae Exercitationi colophonem impono. Aperte ſatis, opinor,demonſtravi, Hippocratem a Cl. illo Viro *Atheiſmi falſo fuiſſe accuſatum*. Omnia Hippocratis loca, quotquot ille allegauerat, diligenter examinaui, excuſſi, & conuſſi etiam, vbi infeliciter & ab Hippocratis mente aliena ceſſerat ( ceſſerat autem ἐκτὸς πικρίης ἁπάσης λέγω, vbiuis) ipſius interpretatio. Senſum illorum naturalem & genuinum ſemper,quantum potui,indagaui,demonſtraui,

ſtraui, dilucidaui, nullum finxi, nullum extorſi, nullum inuitum in meam defenſionem traxi, quod Viro Cl. familiariſſimum, a me alienisſimum. Longus nonnumquam fui & verboſus, atque multa, non diffiteor, dixi, ſed multa, non ſterilia & ſuperuacua, ſed ſcitu digna: in quibusdam tamen etiam parcior fui, vbi nulla obſcuritas & caligo, nullus ſenſus abditus. Stili acerbitatem ſemper, quantum in me fuit, cohibui, impediui, temperaui: ſcio enim, quem debeo Cl. Gundlingio honorem, Viro docto & ingenioſo. Si tamen praeter ſpem & mentem verbulum quoddam ambiguum, mordax aut duriuſculum exciderit, ſciat ille, id me inuito & nolente, inque res magis & vera, quam verba intento, fuiſſe ſcriptum, vt hinc mihi ignoſcat. Ceterum, ſi qua in hoc ſcripto reperiantur, quae ſubacti iudicii Lectoribus minus probari posſint, & culpa in teneram illam, qua ſcripſi, aetatem reiiciatur, mihique hinc venia detur, rogo atque obteſtor. Fuit vero Hippocrates, vt & eum non obliuiſcar, Vir ſapiens & illuſtris, *omnisque in Medicina boni dux*, vt Galenus ſaepe ait, *& Auctor*, ſed ſimul Vir pius, probus, aequi & iuſti obſeruantisſimus, a fuco, inuidia, auaritia, libidine, partium ſtudio &c. remotisſi-

motisſimus, & quod maximum & praecipuum, religioſus & honorificentisſime de DEO ſentiens, atque hinc nequaquam Atheus: Fuit tamen Atheus, fuit & non fuit, vt tradidit Cl. Gundlingius; ſed fuit; dum Chriſtum nobis vere ἔϱυμα (vt ipſius Hippocratis vocabulo vtar) factum neſciret: ſic enim Epheſii Apoſtolo ἄϑεοι ἐν τῷ κόσμῳ dicuntur.

Sed ſatis. TV quisquis es, LECTOR, qui me hucusque patienter es ſequutus, &, vt ſpero, aſſequutus, Vale mihique faue!

*Multaque praeterea Tibi poſſum commemorando*
*Argumenta, fidem dictis, conradere noſtris;*
*Verum animo ſatis haec veſtigia parua ſagaci*
*Sunt, per quae poſſis cognoſcere cetera Tute:*
*Namq; canes vt montiuagae perſaepe ferai*
*Naribus inueniunt intectas fronde quietes,*
*Quum ſemel inſtiterunt veſtigia certa viai:*
*Sic aliud ex alio per Te Tute ipſe videre*
*Talibus in rebus poteris, caecasq; latebras*
*Inſinuare omnis, & verum protrahere inde.*

TANTVM.

(o)

# INDEX
## RERVM PRAECIPVARVM.

Aether, vnde dictus & quid? pag. 69. ſqq. Deorum fuit habitaculum p. 70. item & animarum, p. 72. vnde euenit, vt pro Deo haberetur, p. 76.
Anima rationalis, quid? p. 55. non idem eſt ac Natura, p. 27.
Animalia bruta ratione an careant? p. 32. ſqq. Medicinam norunt. p. 38.
Aqua & ignis, rerum principia, p. 48.
Ariſtophanes explicatur, p. 106.
Atheus quis? p. 12.

Caelum, Dei ſedes vocatur a ſacris aeque ac profanis auctoribus. p. 73. figurate pro ipſo Deo vtrobique ſumitur. p. 74. 75
Calidum Hippocratis quid? p. 53. ſqq.

כבוד quid? p. 61.
κόσμος, vnde & quare? p. 99.

Democritus, Hippocratem in phyſicis & moralibus inſtruxit. p. 52. eius ſcripta *ibid.* item p. 101.
Deus, cum igne comparatur in ſacris litteris, p. 61. item in philoſophorum ſcriptis

 ptis

ptis p. 64. ſqq. & cum ſole p. 65. eius definitio ſecundum Stoicos p. 68. proprietates iuxta Hippocratem p. 55. definiri nequit, ipſis fatentibus paganis p. 80. incorporeus eſt iisdem aſſerentibus p. 103.
Diogenes Laërtius emendatur p. 71.
Διακοσμεῖν quid? p. 97. ſqq.
Δύναμις apud Hipp. quid? p. 45.

Galenus laudatur p. 14. 29. 30. explicatur p. 86.

Hippocrates, laudatur, p. 7. 111. explicatur p. 29. ſqq. 41. 45. ſqq. 82. 87. 96 97. 103. 108. emendatur, p. 89. 95. eius principia phyſica p. 49. Homerum ſequitur *ibid.* Democriti diſcipulus quomodo? p. 52. Deum figurate ignem ac calorem dixit, p. 56. 62. eum a Natura diſtinxit, p. 100. eius Theologiam quis ſcripſerit? p. 102. contra Atheos diſputat. p. 104. Auctor eſt iurisiurandi, ipſi adſcripti p. 105. ſqq.
Ignis Deus in ſacris litteris vocatur p. 61. rerum eſt principium p. 48.
*Juſtum* ſenſum duplicem habet. p. 41.

Medicus quid? p. 26.
Medicinam animalia exercent. p. 38.
Morbus quid? p. 25.

Mors

Mors quid? p. 27.
Mundus quare κόσμος; p. 99.

Natura eſt vox πολύσημος p. 22. vniverſi quid? p. 19. ſqq. 47. Humana quod? p. 24. ſqq. non eſt anima rationalis p. 27. in brutis quid? p. 37. ſqq. *iuſta* quo ſenſu. p. 43. idem eſt ac ingenium p 88. ſqq. Hippocrati non idem ac Deus. p. 99.

Potentia apud Hipp. quid? p. 45.

Ratione animalia bruta non deſtituuntur. p. 32. ſqq.

Soli Deus comparatur, p. 65. Cur pro Deo ipſo cultus fuerit ſol. p. 65. ſqq.
Stoici quomodo DEVM definiant, p. 68.

Theologiae Hippocratis Auctor quis? p. 102.

Verſio Hippocratis emendatur, p. 58. 83. 97.

(o)

Inſt

# Inſigniora paratypomata, quae ita cor-
# gi poſſunt, & ob AVCTORIS abſentiam
# excuſari debent.

Pag. 11. pro πόδεν lege πόθεν. p. 40. pro ſelecta
*ſelectu*. p. 46. pro Boydani l. *Bogdani*. p. 49. p
Bagliutus l. *Bagliuus*. ibid. pro fouiſſe lege *fou*
p. 55. pro prorietatibus l. *proprietatibus*. p. 66. p
viſilibus l. *viſibilibus*. p. 68. expungatur *ſunt*.
71. pro Αἰδέρα l. Αἰθέρα. p. 73. pro σχηατικῶς
σχηματικῶς. p. 75. pro ſapienter l. *ſapientes*. p. 7
pro λέληδεν l. λέληθεν. p. 87. pro παραγγελίας
παραγγελίαις. p. 93. pro dicere l. *elicere*. p. 97. p
quippe l. *quique*. p. 98. pro vti l. *vbi*. p. 103. p
μαίνεσθαι l. μιαίνεσθαι. p. 106. lege Ὄμνυμι Ἀπό
λωνα. p. 107. pro certo lege *certe*. p. 108. pro co
futat lege *confutet*. p. 111. pro vt ignoſcat l. *& ign*
*ſcat*. ibid. pro & culpa, lege *vt culpa*. p. 112. poſt ve
ba & non fuit, inſerendum eſt *non fuit*, praeuio t
men colo aut puncto.

Reliqua ſphalmata quae minora ſunt &
vel ad interpunctiones, vel accentus &
litterarum tranſpoſitiones &c. ſpectan
digna non viſa ſunt quae adnotarentur.

15

ex auct. Günthoriana 1789 inſtituta